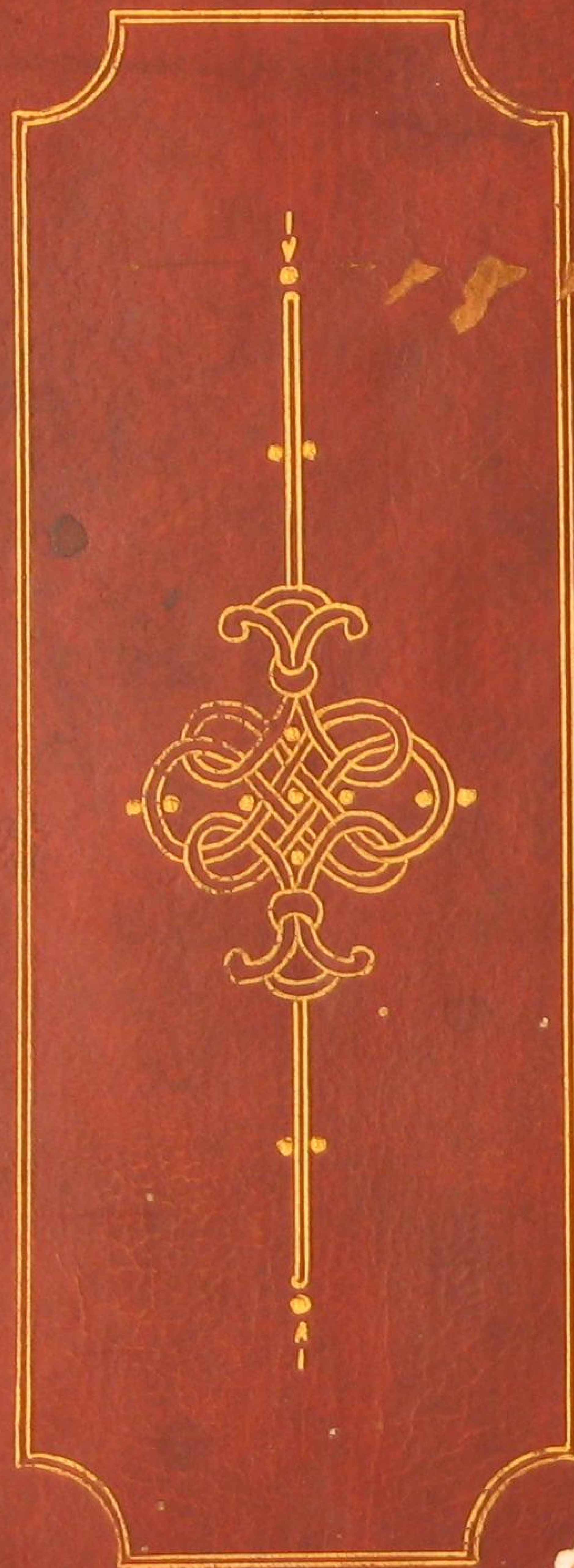
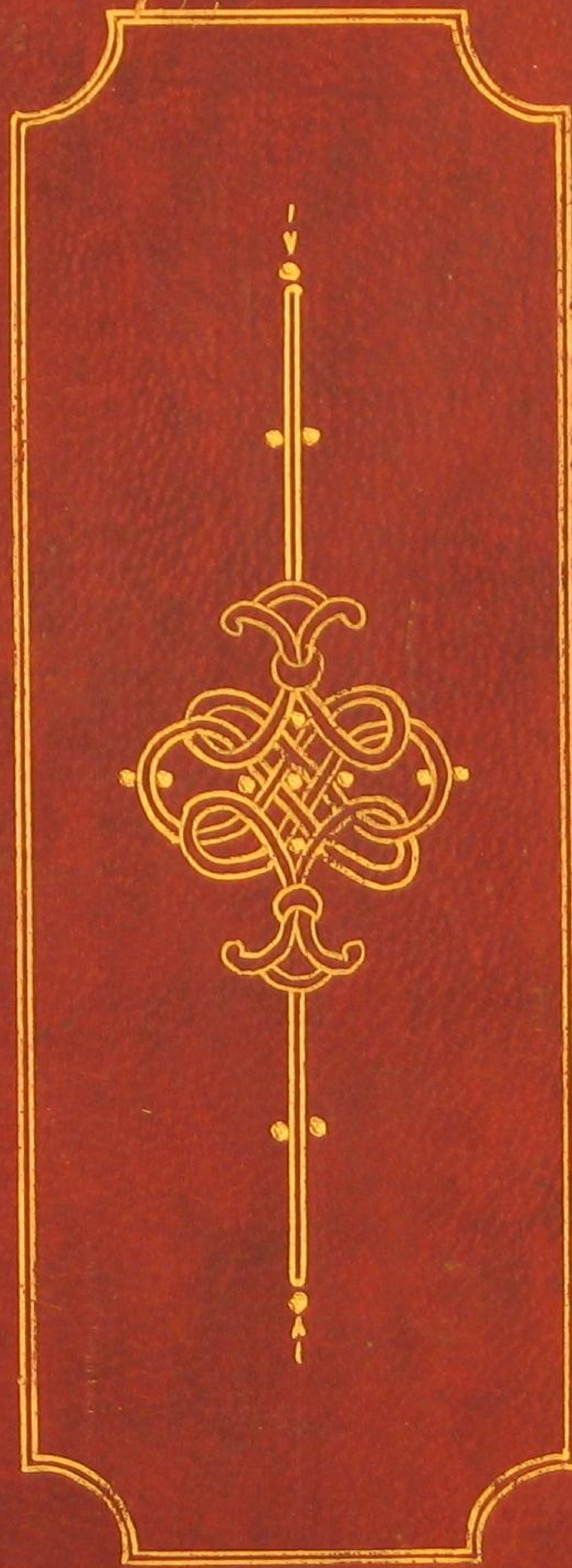

بسم الله الرحمن الرحیم

حمد وافر وسپاس بیشمار اول علیم سریع الحساب وقدیر
قریب الاقتدار اوزره جدیداً فجدیدا متدارک ومتوالی اولسونکه
دوائر مشتبهه افلاکی نجوم متقاربه وبروج متشاکله ومتقارنه
ایله مرصع قیلدی وبسیط وسیط غبرایی طول طویل
ومدد مدیدی سببی ایله منبع بحور عرفان وملمع شموس
اذعان اولان نفوس کامله واوتاد فاصله ایله بلافاصله
مشعشع ایلدی وصلوات مترادفه وتحیات متعاقبه اول
بیت القصید دیوان ایجاد وعلت غائیهٔ صور ومواد اولان
صدر اعاریض رسالت وابتداء ضروب نبوت اوزره
متتابع ومتتالی اولسونکه احشای اخلاء اجلالرین
تقاطیع زحاف خللدن حاشیه گیر سلامت وشان
اعداء ذلل نشانرین عقوبت ان شانئک هو الابتر

ایله

ایله منقطع سعادت ایلدی وآل واصحاب واهل بیت معالی
نصابلری اوزره اولسونکه اصول اجزاء دین وفروع شجرهٔ
یقین انلردر اما بعد مشاعر ارباب شعورده معلوم
ومشعور ومناظر اصحاب نظرده محسوس ومنظوردرکه
نوع انسان عامهٔ عالمیاندن لقد خلقنا الانسان فی احسن
تقویم خلعتی ایله ممتاز دخی ولقد کرمنا بنی آدم تاجی ایله
سرافرازدر لکن بوشان وشرف کثرت طعام وشراب
ووفرت اولاد وانساب وشدت قوای بدنیه وشهوت
لذائذ جسمانیه حسبیله اولمدیغی اظهردر زیرا بوخصلتلر
بعض حیوانات خسیسه ده انسانه نسبتله بهزار بار فزونتردر
بلکه کرامت کلیه وفضیلت جمیله انجق نطق فصیح وعقل
صحیح ایله ایدوکی الرحمن علم القرآن خلق الانسان علمه البیان
نظم کریمی دخی وآتیناه الحکمة وفصل الخطاب ذکر حکیمی مثللو نیجه
نصوص محکمه دن رسیدهٔ درجهٔ تصریحدر وعقل صریحک مقتضاسی
اصناف کلیه یه متعلق اولمق وار وافراد شخصیه یه متعلق اولمق
وار افراد کلیه یه متعلق اولان قواعدی کتب عقلیه ونقلیه
وعلوم فرعیه واصلیه ده علماء اعلام افاده واعلام ایتمشلردر

امّا اشخاص جزئیه یه خاص اولان مقتضیاتنی قواعد کلّیه ایله احاطه
ممتنع الحصولدر زیرا بر شخصک حقنده معقول کوریلان حرکت
شخص اخرک حقنده مذموم و مدخولدر ● بیت

نیک و بد هر وصف اولور بر شخصه نسبتله کمال / طوغریلق ناوکده خوشدر اکریلک شمشیرده

بلکه هر کسک حقنده مقتضای عقل کنده معاش و معادینه دائر
اولان خیری شردن و نفعی ضرردن تفریق و دارینده عزّ و سلامتنی
موجب طریقه سلوک بابنده جهد عمیق ایتمکدن عبارتدر بیت

هر کس بر طریقه کیروب کندی جنّته / ثابت نه سمته کتسه کرک بو طریقدن
ع هر کسی بند و بر آیین دکر دستاررا / و نطق فصیح دخی ایکی قسمه مقسومدر

بری لؤلؤ منثور کبی کلام منثور و بری جوهر منظوم کبی سخن منظومدر
کلام منثورده صاحبنک علم و جهالتی ورشد و غباوتی حسبیله مصراع

و ما کلّ نطق المخبرین کلام / مغز اسنجه اکرچه تفاضل و
تفاوت درکاردر امّا اصل تکلّمدن کافّهٔ انام و خواصّ و عوام
بهره دارلردر ● بیت

منبعن ایتسه آب ایدر شور ابه و اب زلال / هر کسک کفتاری طبعندن نشان ویرر ذرنکث
لکن کلام منظوم محض الهام

ربّانی و فیض انعام سبحانیدر که انکله بعض خواصّ تحصیل امتیاز
و اختصاص ایلیوب ذاتنده بر مرد فقیر اینه ده ترتیب اشعار

سبیله

۳

سبیله کنده سن مانند میر و وزیر صاحب دیوان عنوانی ایله
هر شهر و دیارده علی ممرّ الشهور و الدهور عریف و شهیر المشیدر
فکیف که ارباب جاه و جلال و اصحاب عزّ و اقبالدن اوله بر بیت
شعر ایله قدر و شانی منزل شعرادن کذر و بیت معمور فلکدن
برتر اوله جقی اظهر من الشمس و القمردر فصل و اهل لسان بالاتفاق
کلام منظومه شعر و صاحبنه شاعر اطلاق ایدرلر شعر لغتده
بیلمک و اکلمق معناسنه در شاعر اولان تغیر و تطمیر لفظ
و معنانک حقایق و دقایقنه واقف و نکت و مزایانک سوابق
و لواحقنه عارف اولمغله کلامنه شعر تعبیر اولنمشدر و اصطلاحده
شول کلامدر که مقفّی و موزون اوله و موزون اولمسی متکلّمک
مقصودی اوله زیرا لا عن قصد بر کلام موزون صدور ایتسه
اکا شعر اطلاقی صحیح اولمز قرآن عظیمده لن تنالوا البرّ حتّی تنفقوا
ممّا تحبّون ● فمن شاء فلیؤمن و من شاء فلیکفر نظم کریملری
و حدیث شریفده انا النبیّ لا کذب ● و انا ابن عبد المطلب
و اقتدوا بالذین من بعدی اثر لطیفلری بو قبیلدندر و اوّل
شعر سویلین لسان تازیده ملوک عربدن یعرب ابن قحطاندر
و شعری کتب سیرده مشرو حدر طولنه بنا ترک اولندی

وزبان فارسیده ملوک عجمدن بهرام ابن یزدجرد در ابتدای شعری

بو بیت در **بیت**	منم آن پیل دمان ومنم آن شیر یله
نام من بهرام گور وکنیتم بوجبله	**وکتب** تواریخدن نقل کرده

علمای کبار درکه زمان قدیمده هرکیمده که طبیعت شعریه بدیدار
اوله انی اوزرلرینه تاجدار وپادشاه کامکار اختیار ایدرلرایدی
وسید الامم افصح العرب والعجم رسول اکرم صلی الله تعالی
علیه وسلم حضرتلرینک مجلس فردوس نشانلرنده **حسان**
بن ثابت الانصاری علیه رضوان الملک الباری انشاد اشعار
بلاغت افشان ایتدکجه حسن استماع ایله لطف واحسان بیوردقلری
صحیح البخاریده مشهود ارباب ایقاندر **وکعب بن** زهیر دخی
قصیدهٔ بانت سعادی مدح شریفلرنده انشاد ایتدکده
جرم عظیمن عفو ایله تعظیم ایتدکلرندن ماعدا مبارک دوش دولت
پوشلرنده اولان ردای سعادت سدادلرین دخی الباس ایله
تکریم بیورمشلردر والیوم خزینهٔ ملوکانه ده محفوظ اولان خرقهٔ
سعادت بو اولمق اوزره تحریر کرده بعض اهل رایتدر **والحاصل**
نظم معقول معنای منکری متضمن اولمدقجه شرعا وعقلا ممدوح
ومقبولدر خصوصا مردجبانه شجاعت وحماست ونامرده نخیله

القای

٤

القای شهامت وسماحت وقلب دشمنه ایقاع مودت ومحبت
ایدوب نفس امارهنک مبغوضی اولان خصال حسنهیی محبوب
ومرغوبی اولان امور قبیحهیی مبغوض ومهروب ایتمکده سحر حلال
وجلب سرور وحبور وسلب غموم وهموم ایتمکده همشرب بادهٔ
آل اولدیغی مجرب اصحاب عقولدر **لکن** نظم ابیاتک اعظم ارکانی
اوزان اولوب وزن دخی رأی ودرایته منوط اولمیوب بلکه
علمای متقدمیندن اخذ وروایته مربوط اولمغله فضلای سلف
عفا الله عنهم ما قد سلف حضراتی علم عروضی تدوین وشعرک
تمام ونقصانی اکا عرض اولنسون ایچون وضع موازین ایلدیلر
وعلم عروضده عربی وفارسی منظوم ومنثور نیجه کتب نافعه
ورسائل جامعه مشهور ومنتشردر اما لسان ترکی اوزره
دلخواه ومستفید ومختصر مفیده مصادفت اولنمامغله خدمهٔ
فضل وهنرک ضعیف وبیتابی کیلار خاصهٔ همایون خواجه سی
اسم مؤلف — **السید محمد منیب** العینتابی علم عروضدن اشعارک انشادنه
تعرض ایدنلر ایچون بمنزلة المفروض اولان قواعدینی وبحور مستعملهنک
اصول وفروع وشواهدینی مشتمل بر رساله تألیف وعلل وزحافاتی
تمثیل ایچون الحق زادهٔ طبع عاجزانه وداده قلم معجزانه سی اولمق

اوزره بر بیت مفرد قالب نظمده سبک و ترصیف ایلیوب
نظر حرفکیر انده متضمن قصور بیکران ایسه دخی مؤلف فقیرک

اعتقادینه کوره **بیت**	احب الدنا للمرء فی الدهر نیف
لهذا یری کل العیوب لها فضلا	مصداقنجه صغیر الحجم عزیز الفحوی

قلیل اللفظ غزیر المعنی بر مجموعۀ صغری بلکه ترکیب انسان

کبی نسخۀ کبری اولوب **بیت**	جنسی بیننده اولکه فایقدر
حق بو کیم پادشاهه لایقدر	منطوقنجه خسرو زمان و زمین

خاقان مکان و مکین دارای اسکندر در جمشید فریدون فر
اردشیر شیر صولت کیقباد باد فطنت صاحبقران سعد اختر
کشورستان مهرافسر داور کسری داد هوشنک فلاطون نژاد
منبع عیون فضائل و روشن ساز دیدۀ اعیان و افاضل
محیی سنن شرع و هدایت و ماحی سنن بدع و ضلالت کرمکار

حاتم بخش شهسوار کردون رخش **قطعه**	قهرمانی که از دم تیغش
دمبدم رستمان کشند ستم	کرز فولاد کر بیند ازد
صد زبیمان شوند نرم اندم **قطعه**	هو السلطان ظل الله یاوی
الیه کل مظلوم العباد	لدیه من مهابته عناد
بردبه عباد و ذوی العناد	**اعنی به** السلطان ابن السلطان

السلطان

السلطان سلیم خان ابن السلطان مصطفی خان ادام الله
تعالی للمسلمین سلطانه مکانه الدهور وسلماً علی یدیه مقالید

الامور **قطعه**	خدیو دیو شکن آفتاب تاب اکن
که قیلدی ناوکی بهرامی کوزلجنده نهان	کورنجه نیزه سنی اژدرهوس مانند
انینچون کربه سی ضحاک مارک اولدی عیان	حقا که بر پادشاه کامکار

و بر شهریار نامدار در که چرخ کردان هزار چشم انجم ایله نکران
ایکن عدالتده عدیل و شجاعتده مثیل کورممشدر و زمین
راسخ الارکان هزار کوش مغاک ایله کوش نشان ایکن بیله
مکارمده قرینی و مراحمده قرینی اشتممشدر **قطعه**

مجمع اول خلیفه حقده	صدق صدیق و حملۀ حیدر
آل عثماندر اعدل شاهان	بونده ظاهر ولیک عدل عمر

رسالۀ مرقومه **میزان سلیم** اسمیله موسومه قلنوب بینکاه

خورشید بهالرینه **مصراع**	حیدره عرض شجاعت یوسفه عرض جمال

مالنجه عرض و انها قلندی سجیۀ سنیۀ شاهانه لری اوزره
نظر التفات پادشاهانه لری شرف ریز صدور بیورلوب ایسه نسخۀ

مذکوره جمیع قصوریله **مصراع**	هر عیب که سلطان بپسندد هنرست

منظر اعتبار جمهور و مصدر انتفاع ارباب شعور اولوب اجر

وحسناتی ایله خداوند زمین وآباء کزینلری مأجور وسایهٔ
هماوایه لرنده بو عبد ضعیف دخی برمصداق ذکر الفتی عمره
الثانی دعای خیر ایله مذکور اولمق جلوه بخش ساحهٔ ظهوردر قطعه

هنم جناب خدادن نیازم اولدر کیم	نیازمی قیله درگاه عزتنده قبول
قیلوب بو نسخه‌می اقبال پادشاهانه قرین	او وجهله قیله نزد کرامده مقبول

وما توفیقی الا بالله علیه توکلت والیه انیب معلوم اوله که بو
رساله بدیعة الترکیب بر مقدمه وایکی باب وبر خاتمه اوزره
ترتیب اولندی مقدمه اجزاء نظم وبیان زحافات وطریق
تقطیع وبونلره متعلق بعض قواعد بیاننده در باب اول اجمالا
اسامی بحور ودوائر وبونلره دائر نیجه فوائد بیاننده در باب
ثانی تفصیلا هر بحرک اصل وفروعی وانلره مناسب امثله
وشواهد بیاننده در وخاتمه دخی انواع شعره متعلقه اصطلاحات
وانلره موافق بر از مسائل زوائد بیاننده در مقدمه معلوم
اصحاب علوم اوله که بیت منظوم ایکی جزءدن مرکبدر جزء اولنه
مصراع اول وثانیسنه مصراع ثانی دیرلر ومصراعک اولکی
بحسب التقطیع حاصل اولان جزء اولنه صدر واخرینه عروض
ومصراع ثانینک جزء اولنه ابتدا واخرینه ضرب ووسطلرنده

قلان

قلان اجزایه حشو تعبیر ایدرلر وبر بیتک ایکی جزئی حذف اولنورسه
مجزو دیرلر وتمام نصفی حذف اولنورسه مشطور وثلثی
حذف اولنورسه منهوک اطلاق ایدرلر واجزانک فعولن
مفاعیلن کبی وزنلرینه اصول وارکان وافاعیل وتفاعیل
دیرلر واجزا دخی سبب ووتد وفاصله دن مرکب اولور
سبب ایکی قسمدر ایکی حرف اولوب اولی متحرک وثانی
ساکن اولورسه سبب خفیفدر کل و مل کبی ایکیسی دخی
متحرک اولورسه سبب ثقیلدر لکه و رمه کبی بونلرده
حرف هالرینک فتحه لرینی محافظه ایچون مرسومدر ملفوظ
دکلدر وتد دخی ایکی قسمدر ایکی حرف متحرک اوچنجی ساکن اولورسه
وتد مجموعدر دهن سخن کبی وطرفینده ایکی حرف متحرک
وسطده بر حرف ساکن اولورسه وتد مفروقدر کفته سفته کبی
فاصله دخی ایکی قسمدر اوچ حرف متحرک دردنجی ساکن اولورسه
فاصلهٔ صغری در برسم برهم کبی دورت حرف متحرک بشنجی
ساکن اولورسه فاصلهٔ کبری در لب ملش رخ کلش

کبی بو التی اجزایی عربیده	لم ار علی رأس جبل سمکتن

وفارسیده بس غم دلم رو بمنش نرسمش دژکیده ای دل

جفا دیده پشوری المی قو ترکیبلری جمع ایدر ترکی ترکیبده ها
واو ویا وار در لکن رسمیدر تلفظ اولنمامغله ضرر ویرمز فصل
اصحاب طبع موزون میاننده مشتهردر که ارکان وزن سکز
عدده منحصردر ایکیسی خماسیدر که بش حرفلیدر التیسی سباعیدر که
یدی حرفلیدر خماسینک بری فعولن در بر وتد مجموع ایله بر سبب
خفیفدن مرکبدر ایکنجیسی فاعلن در بر سبب خفیف ایله بر وتد
مجموعدن مرکبدر و سباعینک بری مفاعیلن در بر وتد
مجموع ایله ایکی سبب خفیفدن مرکبدر ایکنجیسی مستفعلن در
اگر مس تف علن اعتبار اولنورسه ایکی سبب خفیف و بر
وتد مجموعدن مرکبدر و اگر مس تفع لن اعتبار اولنورسه
طرفینده ایکی سبب خفیف و وسطده بر وتد مفروقدن مرکبدر
اوچنجیسی فاعلاتن در اگر فاعلاتن اعتبار اولنورسه طرفینده
ایکی سبب خفیف و وسطده بر وتد مجموعدن مرکبدر و اگر فاع
لاتن اعتبار اولنورسه بر وتد مفروق و ایکی سبب خفیفدن مرکبدر
سر و حکمتی ان شاء الله تعالی باب اولده ظاهر اولور دردنجی
مفاعلتن در بر وتد مجموع ایله فاصله صغرادن مرکبدر بشنجی
متفاعلن در بر فاصله صغرا ایله وتد مجموعدن مرکبدر التنجی

مفعو

مفعولات در ایکی سبب خفیف ایله بر وتد مفروقدن مرکبدر
بو ارکان ثمانیه دن مفاعلتن بحر وافره و متفاعلن بحر کامله
مخصوصدر و فاعلن دخی اصالت اوزره بحر بسیط و مدید
و متدارکه مخصوصدر و بحور مذکوره عربیه یه خاص اولوب ترکیده
و فارسیده استعماللری بمنزلة العدم اولمغله ارکان ثلثه
مرقومه نک بحثی بو مختصرده ترک اولندی و اصول خمسهٔ باقیه یه
علل و زحافات حسبیله تغیرات داخل اولوب هر برینه فروع
متعدده حاصل اولمغله بشقه بشقه زحافلرین تعیین و فروع
مخصوصه لرین تبیین مناسب گورلدی فصل زحاف مطلق
اصل لغتده بر نسنه محل اصلیسندن بعید اولمقدر و اصطلاح
اهل عروضده اجزانک بعض حرکه سنی یاخود حروفنی حذف
ایله محذوفی باقیدن تبعید و اجزای حالت اصلیه سندن تغییر
ایلمکدر و اول بیته مزاحف دینلور و زحافدن مصون اولان
بیته سالم دینلور و علت ایله زحافک فرقنده وجوه مختلفه واردر
لکن افاضل عجم اکثری ایکیسنی بر معنایه استعمال ایلمشلردر
بو مختصرده دخی اصطلاح عجم دستور العمل قلنمشدر و مفاعیلن
جزئنه مخصوص اولان زحاف اولی قبض در مفاعیلن دن

بشنجی حرف ساکن اولان یایی حذفدر مفاعلن باقی قالور
ایکنجی **کف** در یدنجی حرف ساکن نونی اسقاطدر مفاعیل قالور
اوچنجی **خرم** در حرف اول میمی اسقاطدر فاعیلن قالوب مفعولن
وزننه نقل اولنور دردنجی **خرب** در اولندن میمی ویدنجی حرفی
نونی حذفدر فاعیل قالوب مفعول وزننه نقل اولنور بشنجی
شتر در خرب ایله قبضک اجتماعیدر مفاعیلن دن میم ویا
اسقاط اولنوب فاعلن قالور التنجی **حذف** در اخرندن سبب
خفیفی اسقاطدر مفاعیلن دن لن حذف اولنوب مفاعی قالور
فعولن وزننه نقل اولنور یدنجی **قصر** در اخرنده سبب خفیفک
ساکنی نونی حذف ومتحرکی لامی ساکن قلمقدر مفاعیل باقی
قالور سکزنجی **هتم** در حذف ایله قصرک اجتماعیدر حذف ایله
لن ساقط اولوب قصر ایله دخی یا حذف اولنوب عین ساکن
اولدقده مفاع قالوب فعول وزننه نقل اولنور طقوزنجی **جب** در
اخرده ایکی سبب خفیفی اسقاطدر عی لن دوشدکده مفا قالوب
فعل وزننه نقل اولنور اوننجی **زلل** در هتم وخرمک اجتماعیدر
فاع باقی قالور اون برنجی **بتر** در جب وخرمک اجتماعیدر
مفاعیلن دن یالکز فا قالوب فع وزننه نقل اولنور اون ایکنجی

اسباغ

اسباغ در اخرده اولان سبب خفیفه بر حرف ساکن زیاده
قلمقدر مفاعیلان اولور ومولانا جامی عروضنده اسباغی ذکر
ایتمدی لکن وقوعی وزن مرقومک موارد استعمالاتنده مشهوددر
ومولانای مرقومک تقطیع قصنده بعض کلامندن وقوعنی
تجویز فهم اولنور همان بو محلده اهمال ایلمشدر اون اوچنجی **تخنیق** در
خرب معناسنه در لکن مصراعک صدر وابتداسنده اولور خرم
اطلاق اولنوب سائر محلنده ایسه تخنیق اطلاق اولنور وزحافات
مذکوره اعتباریله اون ایکی فروع حاصل اولور **مفاعلن** مقبوض
مفاعیل مکفوف **مفعولن** اخرم **مفعول** اخرب **فاعلن** اشتر
فعولن محذوف **مفاعیل** مقصور **فعول** اهتم **فعل** مجبوب **فاع**
ازل **فع** ابتر **مفاعیلان** مسبغ و **فاعلاتن** جزئنه مخصوص اولان
زحافات اوندر ابتداسی **خبن** در جزئک اولنده اولان سبب
خفیفک ساکنی حذفدر فاعلاتن دن الف حذف اولنوب
فعلاتن قالور ایکنجی **کف** در یدنجی حرف ساکنی حذفدر فاعلات
قالور اوچنجی **شکل** در خبن ایله کفک اجتماعیدر فعلات قالور
دردنجی **حذف** در تعریفی ذکر اولندی فاعلا قالوب فاعلن
وزننه نقل اولنور بشنجی **قصر** در فاعلات قالور التنجی **قطع** در

بو عبد ضعیف دخی اسباغ مواضع
کثیره ده جاری اولمغله بو محلده
ذکر ایله اکتفا ایدوب تفصیل
بحور بابنده بعض امثله ایله
اشارت قلنوب بربر
موردلرینه بیان
اولنمشدر
ه

اخردن سبب خفیفی حذف وماقبلنده وتد مجموعك ساكننی
حذف واتصالنده اولان متحركی ساكن قلمقدر فاعل قالور فعلن
وزننه نقل اولنور وصاحب القسطاس بومعنایه بتر ویوسف
عروضی صلم تعبیر ایلدی كتب اعاریض عربیه ده صلمك معناسی
قریبا ذكر اولنه جغی اوزره در علمای عربیه یه مخالفت خلاف
مقتضای عقولدر اما بتر مخترعات عجمدن در عربه مخالفت یوقدر
لكن بنه اصطلاح مشهوره متابعت اولیدر یدنجی **تشعیث** در فاعلاتن ده
وتد مجموعك ایكی متحركندن برینی اسقاطدر عین ساقط اولورسه
فالاتن قالور لام ساقط اولورسه فاعاتن قالور مفعولن
وزننه نقل اولنور ائمهٔ نحو ولغتدن امام زجاج وتد مجموعده
حذف ایله تصرف جائز دكلدر دیو جمهوره مخالفت ایدوب تشعیث
زحافنی انكار ایلدی قولی مسلم اولدیغی تقدیر اوزره فاعلاتن
فعلن اولمغه طریق اولدر كه اولا خبن ایله الف ساقط اولوب
فعلاتن قالور بعده اضمار ایله كه ایكنجی حرف متحركی اسكاندر
فعلاتن قالوب مفعولن وزننه نقل اولنه ی ثمرهٔ مطلوبه
حاصل اولدقدنصكره شجرده اختلاف لا ثمرة فی الخلاف قبیلندندر
سكزنجی **جحف** در فاعلاتن ده خبن ایله فعلاتن قالدقدنصكره

فاصلهٔ

فاصلهٔ صغرایی كه فعلادر اسقاط ایلمكدر تن باقی قالور فع
وزننه نقل اولنور طقوزنجی **تسبیغ** در اسباغ اخرده اولان
سبب خفیف اوزره برحرف ساكن زیاده قلمقدر فاعلاتن فاعلاتان
اولوب فاعلیان وزننه نقل اولنور اونجی **ربع** در قطع
وخبنك اجتماعیدر فعل باقی قالور وبعض اهل عروض **سلخ**
و**طمس** نامنده ایكی زحاف دخی اثبات ایلدیلر ایكیسنده
دخی فاع لاتن ده وتدی مفروق اعتبار ایدوب اخرده كلان
ایكی سبب خفیفی اسقاط ایلمكدر اما سلخ ده وتدك اخر حرفی
عینك حركه سنی حذف اتمك معتبردر فاع قالور وطمس ده
عینی حذف معتبردر فا قالوب فع وزننه نقل اولنور لكن بونلر ده
خلاف ظاهر اوزره وتدی مفروق اعتبار اتمك اولوب اولك
مقامنه جحف مع التشبیغ ثانینك مقامنه یالكز جحف قائم
ایكن اثری ازدیاد وتطویل بلا طائل مقوله سندن اولمغله تركی
اولی كورلدی و **فاعلاتن** وزننك فروعی اون بشدر **فعلاتن**
مخبون **فاعلات** مكفوف **فعلات** مشكول **فاعلن** محذوف
فاعلان مقصور **فعلان** مخبون ومقصور **فَعِلن** مخبون ومحذوف
فَعْلُنْ مقطوع **مفعولن** مشعث **فعلان** مقطوع ومسبغ **فعل**

مربوع فاعلیان مستبع مفعلیان مخبون و مستبع فع مجحوف فاع
مجحوف و مستبع و مستفعل جزئنه مخصوص اولان زحافات طقوزدر
اولکی خبن در مستفعلن قالوب مفاعلن وزننه نقل اولنور ایکنجی
طی در دردنجی حرف ساکنی اسقاطدر مستفعلن دن فا ساقط
مستعلن قالور مفتعلن وزننه نقل اولنور اوچنجی قطع در اخرنده
اولان وتد مجموعک ساکنی حذف و ماقبلنده اولان متحرکی
اسکاندر مستفعل قالوب مفعولن وزننه نقل اولنور دردنجی
تخلیع در خبن و قطعک اجتماعیدر متفعل قالوب فعولن وزننه
نقل اولنور و بو زحافه معیار جمالیده کبل تعبیر ایدر اصطلاحه
دائردر و وجه تسمیه ایکیسنده ده ظاهردر بشنجی حذ در وتد
مجموعی اسقاطدر مستف قالوب فعلن قلنور التنجی رفع در اولی
ایکی سبب خفیف اولان جزءدن بر سبب خفیفی اسقاطدر سعلن
یاخود تفعلن قالوب فاعلن قلنور یدنجی خبل در طی ایله خبنک
اجتماعیدر متعلن قالوب فعلتن وزننه نقل اولنور سکزنجی اذاله
در اخرده اولان وتد مجموع اوزره بر حرف ساکن زیاده قلمقدر
مستفعلان اولور طقوزنجی ترفیل در اخرده اولان وتد مجموع
اوزره بر سبب خفیف زیاده قلمقدر مستفعلن تن اولوب

مستفعلا

مستفعلاتن قلنور و فاع لاتن و مس تفع لن رکنلرنده
وتدلرینی مفروق اعتبار اتیمک مجرد تفکیک دائره ایچون بر امر
وهمی اولمغله تعاریف زحافات وتدلری مجموع اولمق اوزره
بنا قلندی و مستفعلن وزننک فروعی اون دردر مفاعلن
مخبون مفتعلن مطوی مفعولن مقطوع فعولن مخلع فعلن
احذ فاعلن مرفوع فعلتن مخبول مفاعلان مخبون و مذال
مفتعلان مطوی و مذال مستفعلان مذال فعلتان مخبول
و مذال مفاعلاتن مخبون و مرفل مفتعلاتن مطوی مرفل
مستفعلاتن مرفل مفعولات جزئنه مخصوص اولان زحافات
طقوزدر اولکی خبن در معولات قالوب مفاعیل یه نقل اولنور
ایکنجی طی در مفعولات قالوب فاعلات یه نقل اولنور
اوچنجی خبل در معلات قالوب فعلات یه نقل اولنور دردنجی
وقف در سابع متحرکی اسکاندر مفعولات قالوب مفعولان
وزننه نقل اولنور بشنجی کسف در لفظ کسف سین بی نقطه ایله در
شین منقوطه لحن فاحش و غلطدر دیو صاحب الکشف
فطفق مسحا بالسوق والاعناق نظم جلیلنک تفسیرنده
تصریح ایلدی معیار جمالیده سین و شین جائز اولمق فهم

اولنور لكن شنى تجويز محض شين اولديغى تصريح سابقده
برأى العيندر وكسف يدنجى متحركى اسقاطدر مفعولا قالوب
مفعولن وزننه نقل اولنور التنجى صلم در وتد مفروقى اسقاطدر
مفعو قالوب فعلن قلنور يدنجى جدع در ايكى سبب خفيفى
اسقاط و وتد مفروقك اخر حرفنى اسكاندر لات قالوب فاع
قلنور سكزنجى نحر در ايكى سبب خفيفى و وندك اخر حرفنى اسقاطدر
لا قالوب فع قلنور طقوزنجى رفع در عولات قالوب مفعول
قلنور و مفعولات جزئنك فروعى اون دردر مفاعيل مخبون
فاعلات مطوى فعلات مخبول مفعولان موقوف فعولن
مخبون مكسوف فعولان مخبون موقوف مفعولن مكسوف
فعلن اصلم فاعلان مطوى موقوف فاعلن مطوى مكسوف
فعلن مخبول مكسوف مفعول مرفوع فاع مجدوع فع منحور و
فعولن ركننه مخصوص اولان زحافات التيدر اولكى قبض در
فعول باقى قالور ايكنجى قصر در فعول باقى قالور اوچنجى حذف در
فعو قالوب فعل وزننه نقل اولنور دردنجى ثلم در حرف اولنى
اسقاطدر عولن قالوب فعلن وزننه نقل اولنور بشنجى ثرم در
قبض ايله ثلمك اجتماعيدر عول قالوب فعل وزننه نقل اولنور

التنجى

التنجى بتر در وتد مجموعنى اسقاطدر لن قالوب فع وزننه نقل
اولنور وبو وزنك فروعى دخى التيدر فعولُ مقبوض فعولْ
مقصور فعَل محذوف فعلن اثلم فعْلُ اثرم فع ابتر فصل
وزن لغتده ترازو ايله برنسنه يى طرتمقدر اصطلاح اهل عروضده
تعبيرات مختلفه تحرير ايلديلر جمله سى مجهولى دخى زياده مجهول ايله
تعريف قيلمشلردر احسن وجوه اولدر كه وزن بر كلام شعراى
متقدمينك اختيار ايتدكلرى بحوردن برينك اصلنه ياخود
فروعنه موافق اولمقدر و تقطيع لغتده برنسنه يى قطعه قطعه
و پاره پاره ايلمكدر اصطلاح فن عروضده بر بيتك اجزاسنى
تفريق ايدوب بحرنك افاعيلنه مطلق عدد حركات وسكونده
تسويه وتطبيق ايتمكدر وحركه مطلقه كافيدر فتحه سنه فتحه
ضمه سنه ضمه كسره سنه كسره مقابل اولمق لازم دكلدر بلكه

موجب حسن دخى دكلدر مثال بيت	كوكل بر تير مژكانك اسير قبضهٔ عشقى
نه چاره اول قاشى يايك جفاسن چكمدن غيرى	تقطيعى كوكل برتى مفاعيلن

رمژكانك مفاعيلن اسير قب مفاعيلن ضهٔ عشقى مفاعيلن
نه چاره اول مفاعيلن قشى يايك مفاعيلن جفاسن چك
مفاعيلن مدن غيرى مفاعيلن وحروف نطقك بعضيسى

ملفوظ غیر مکتوبدر و بعضیسی مکتوب غیر ملفوظدر و معتبر اولان بیتك اجزاسی فاعیلنه و بر مصراعی مصراع اخرنه و بر غزلك یاخود قصیده نك ابیاتی بر برینه حروف ملفوظه ده مساوی اولمقدر مکتوبه غیر ملفوظه ده زیاده و نقصان ایله متفاوت اولسه دخی ضرر یوقدر مرحوم فخری جرجانی عروضنده بر بیت نقل اولنمشدر که مصراع اوّلی یکرمی درت و مصراع ثانیسی قرق بر حرفدر کتابته نظر اولنمقده عدد حروفلری برابردر و اول بیت بودر

نشست باری خدای جهان بنان خوردن	دو خوه سه خوه دو سه خواجه خواجه خوانکه نخواست

تقطیعی نشست با مفاعلن رخدایی فعلاتن جهان بنا مفاعلن خردن فعلن دخابخا مفاعلن دسخاجن فعلاتن دخاجخا مفاعلن کنخست فعلات حین تقطیعده حروف ملفوظه لری برابردر اما عروضی فعلن و ضربی فعلات کلمکله مصراع ثانی بر حرف زیاده اولمشدر انك دخی حکمتی بحر مجتثك وقوعنی بیانده ایدلمز وقتده ظاهر اولور و بیت مرقومك تقطیعده بعض حروفی کتب اولنمدیغی قریبا ذکر اولنور ان شاء الله تعالی فصل حروف ملفوظهٔ غیر مکتوبه بر قاچدر بریسی الف در فارسیده آمد و آید و عربیده هذا و ذلك و ترکیده آیق و آیق لفظلری کبی و بریسی واودر

داود

داود و طاوس کبی و بریسی یادر که حالت تنکیر و وصف و اضافتده اشباع کسره دن حاصل اولور خستهٔ و من بیدل و دل عاشق کبی و بریسی هر بر حرف مشدد در بر یازیلوب ایکی حرف تلفظ اولنور شدّت و حدّت کبی جمله سی تقطیعده محسوب و رسم تقطیعده مکتوب اولور مثاللری بو مصراعدر

مرحج جلوه طاوسه اول افنده بورفتار	تقطیعی مرحج جل مفاعیلن

وای طاو مفاعیلن سه اول افت مفاعیلن د بورفتار مفاعیلان فصل اول حروفکه کتابت اولنوب لفظدن ساقط اولور کل افندم کبی و بریسی یادر که ماقبلنك کاه کره کسره سیله اکتفا اولنوب لفظدن ساقط اولور کتدی جانان کتدی جانان کبی و بریسی واو عطفدر که ماقبلنك ضمه سیله ذکر ندن اکتفا قلنور دل و دیده کبی و بریسی واو بیان ضمه در که ماقبلنك مضموم ایدوکنه دلالت ایچون رسم اولنور دو و تو کبی و بعضا ضمه اشباع اولنوب بو ایکی واو حرف ساکن عدّ اولنور و اکر واو عطفك ماقبلی حروف مدّ اولوب یاخود رسته و رشته کلمه لری کبی اخری ضمه قبول ایتمز بر کلمه اولورسه واو عطف مضموم قلنور بینا و دانا شکسته و بسته کبی و بریسی واو اشمامدر که ماقبلنده خاء مفتوحه

نیم ضمه رایحه سن شم ایته یرمک ایچون رسم اولنور خواب وخور
وخواجه وخوش کبی وبریسی ها بیان حرکه درکه ماقبلی فتحه ایله
خسته شکسته کبی یاخود کسره ایله که دچه کبی متحرک اولدیغنه
دلالت ایچون رسم اولنور لکن آخر مصراعده واقع اولورسه
البته حرف ساکن عد اولنور وسطنده اولورسه اقتضای وزن
ایله جابجا یته حرف ساکن عد اولنور وبریسی نون ساکنه درکه
حروف مددن صکره واقع اوله حروف مد ساکن اولوب ماقبلنک
حرکه سی کنه وجنسندن اولان واو ویا والفدر دان وددون
ودین کبی وسطنده واقع اولورسه کاه لفظدن ساقط اولور
وکاه اقتضای وزن ایله حرکه ویریلور آخرده واقع اولورسه
حرف ساکن حساب اولنور واوجی دخی شول با وتا ودال
ساکنه در ماقبللرنده ایکی ساکن جمع اوله گشتاسب وطهماسب
وسوخت ودوخت وکارد وارد کبی وسطده ایسه ماقبلنه کسره
ویریلوب هربری ساقط اولور آخرده ایسه کسره ویریلمدین البته
ساقط اولور زیرا اصلا بروزنده اوج ساکن جمع اولنمز وقلم
مؤلفدن بو بیت قواعد سابقه نک اکثرینی جامعدر مطالعه ایله
واضح اولور وباقیسی دخی قیاس ایله اذکیایه لایح اولور **بیت**

کلدی

کلدی چین خورشید جانا بزمه نازوغنج ایله	کار بردستی غضب جانه براقدی آتشی

تقطیعی کلدی چین خر فاعلاتن شید جانا فاعلاتن بزم حسنو
فاعلاتن آیله فاعلن کار بردس فاعلاتن تی غضب جا فاعلاتن
نه براقدی فاعلاتن آتشی فاعلن ومکتوب غیر ملفوظ ترکیده
اولدی لفظنده واو بیلدی لفظنده یا قالدی لفظنده الف کبی
چوقدر وعربی وفارسیده مذکوراتدن ماعداسی دخی واردر لکن
العارف یکفیه الاشاره بو مقدار ایله اکتفا اولندی باقیسی
اثناء ملاحظه ده اذکیایه ظاهر اولور **باب اول** اجمالا اسامی بحور
ودوائر وبونلره دائر نیجه فوائد بیاننده در غواصان بحار معنایه
عیان وهویدا اوله که بحر لغتده ماء کثیردر اهل لغت دریایه بو اعتبار
ایله بحر تعبیر ایدیلر اصطلاح عروضیا اصل وزن شعردر که فروع
متناسبه یی متضمن اوله وبحور اوزان امام جلیل خلیل بن احمد
البصرینک ابداع وتحصیل ایتدکلری اوزره اون بشدر طویل
مدید بسیط وافر کامل هزج رجز رمل منسرح مضارع
مقتضب مجتث سریع خفیف متقارب بعده امام اخفش
النحوی بحور مذکوره دن خارج قلتندن ناشی امام خلیلک اعتبار
ایتمدیکی برقاچ قصیده یه ظفر بولوب انلری جامع **متدارک**

اسمنده بر بحر دخی زیاده قلیوب اون التی اولدی بعد زمان ظرفای

عجم دخی بعض اوزانی طبیعت سلیمه لرنده مقبول و عقول

مستقیمه لرنده معقول کوروب **جدید** و **قریب** و **مشاکل**

اسملرنده اوچ بحر دخی استحصال و عدد بحوری اون طقوزه

ایصال ایلدیلر منقولدر که بحر قریبک واضعی فارسیده ابتدا

عروضی تدوین ایدن یوسف عروضی نیسابوری در و بحر جدیدک

واضعی بوزرجمهر در اما بو کلام خللدن خالی دکلدر زیرا بوزرجمهر

امام خلیلدن زمان کثیر ایله اقدم اولمغله بو بحر جمله سندن عتیق

اولمق اقتضا ایدر مکر شیوعی متأخر اولمق جهتیله جدید تسمیه اولنمش

اوله و بحر مشاکلک واضعی بتعیین بابنده بر قول نقل و تبیین

اولنمدی و بو نلردن بش بحر طویل مدید بسیط وافر کامل اشعار

عربه مقصوردر و اوچ بحر که جدید قریب مشاکل اوزان عجمه محصوردر

باقی اون بر عدد بحور بین الطرفین علی وجه الاشتراک مستعمل و مشهوردر

و بحور مذکوره بو اسملر ایله تسمیه اولنه یغنک وجوهی مفصلا تذ

مسطوردر و بحر طویل و مدید و بسیطک بنالری ایکی نوع جزء

اوزره در بر نوعی خماسیدر بش حروف اوزره در و بر نوعی

سباعیدر یدی حرف اوزره در **بحر طویل** اصل اجزاسی ایکی کره — بحر طویل

فعولن

فعولن مفاعیلن فعولن مفاعیلن در **بیت**

کل ای سدره قامت کلستانه خرام ایله	کسوب ایغن رفتاری سروه حرام ایله

تقطیعی کلی سد فعولن رقامت کل مفاعیلن ستانه فعولن

خرامیله مفاعیلن کسوب فعولن یغن رفتا مفاعیلن رسروه

فعولن حرام ایله مفاعیلن **بحر مدید** اصل اجزاسی ایکی کره **فاعلاتن** — مدید

فاعلن فاعلاتن فاعلن در **بیت**

نازنینم برکیجه مجلس رندانه کل	کافر انصافیت تیر جوری قوایمانه کل

تقطیعی نازنینم فاعلاتن برکیجه

فاعلن مجلسی رن فاعلاتن دانکل فاعلن کافر انصا فاعلاتن

فت یتر فاعلن جوری قوای فاعلاتن مانکل فاعلن **بحر بسیط** — بسیط

اصل اجزاسی ایکی کره **مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلن** در **بیت**

بو زرم و نازک تنک ایچره دل سنحتک آه	کویا که اطلسه در پوشیده سنک سیاه

تقطیعی بو زرم نا مستفعلن زک تنک فاعلن ایچره دلی مستفعلن

سنحتکه فاعلن کویا که اط مستفعلن لسه در فاعلن پوشیده سن

مستفعلن کی سیه فاعلن و بحر وافر ایله بحر کاملک بنالری

انجق سباعیات اوزره در که هر برنده بش متحرک و ایکی ساکن

واردر **بحر کامل** اصل اجزاسی التی کره **متفاعلن** در **بیت** — کامل

بر افندینک قولیدر بکم دل پر تباه	که غلام و جاریه در حجالنه مهر و ماه

تقطيعی برفندنك متفاعلن قلدربكم متفاعلن دل بريبا متفاعلن
كغلام جا متفاعلن ربدرجا متفاعلن لنمهرما متفاعلن وبعضا
سكز كره متفاعلندن دخی تركب ايدوب بيته لطافت وزنه حلل ترتيب
ايتمز

● بيت	
صباحی سنبلم نعجبدر ابرو جيهنده هلالك اولور عيانی	مه ومهر وش رخ وجبهك ايكی برج سنبله ده قرانی
	تقطيعی قياس ايله ظاهردر

بحر وافر اصل اجزاسی التی كره متفاعلتن در ● بيت

ايدنجه رقيبه خشم ايله يار چين جبين	حقيقت اولور اوطره سی مشك نافهٔ چين

تقطيعی ادنجرقی مفاعلتن بخشمليا مفاعلتن رچين جبی مفاعلتن
حقيقتلو مفاعلتن اطرسمشك مفاعلتن كنافی چی مفاعلتن وبعضا
بو بحر دخی سكز كره مفاعلتندن مركب اولوب قبول طباعه دخی شفا
اقرب اولور ديديلر

بيت	
كولوب ديدی كلشكر لعلم اوله مكرر اودرد دوا	لبندن او غنچه نك صوريدم ديدم الم فراقه
	تقطيعی بنه قياس ايله ظاهردر

وبحور سابقه دن دواوين عجمده مقبول طبايع قصائد وغزليات آز
واقع اولديغندن وضع دائره واستخراج فروعلرينه اقدام وشروع
اولنميوب باقی كثير الوقوع اولنلرك دائره وفروعلرينه اقتصار
ايله كلامك اختصاری مناسب كورلدی فصل مديران دوائر
نظام بيانه ومدبران تدابير انتظام تبيانه يعنی جمهور علماء عروضيان

بحر وافر

بحور

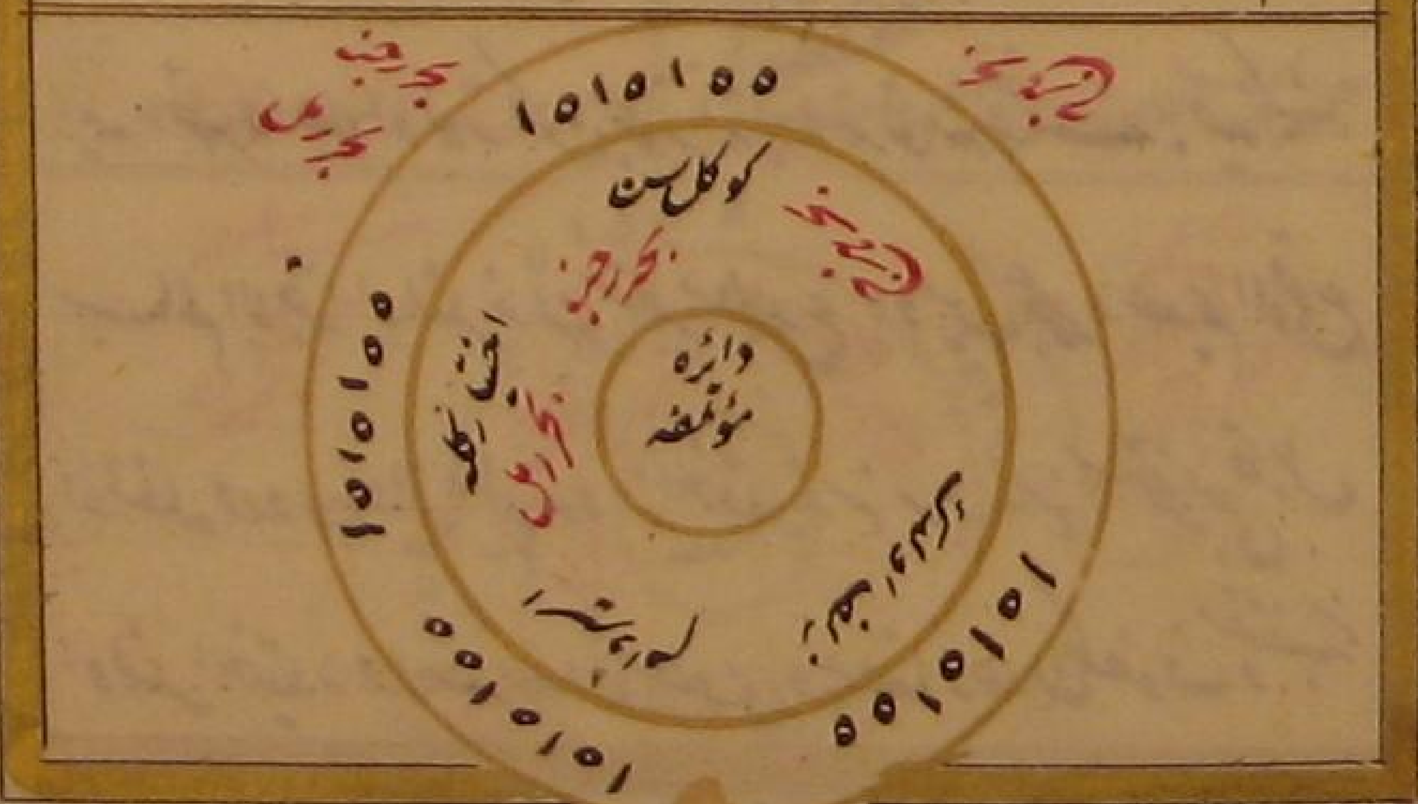
بحور سابقه يه نظر ايدوب بعضا ايكيسی وبعضا اوچی ياخود
دخی زياده سی ميانلرنده اصول اوزانلرينك عدد حروفلرنده
تقارب وحساب حركات وسكونلرنده تناسب بولنديغنه
ظفر بولوب بحور متناسبه يی تناسبلری اعتباريله بر نوع
مخصوص اعتبار وهر نوع ايچون بر دائرهٔ مستقله وضعنه ابتدار
ايلديلر دائره اصطلاح عروضده شول خط مستديردر كه اوزرينه
حلقه رسمنده والف شكلنده علامتلر وضع ايدوب حلقه يی
شكل افلاك متحركه ده اولمغله مشتمل اولديغی بحرك اجزاسنك
حروف متحركه سنه اشارت والفی صورت محور متمكنده بولنمغله
حروف ساكنه سنه علامت قيلديلر ومقصودلری بو اسلوب
غريب ايله طالبك نشاطنی تجديد وذهننی تحديد اولديغندن
غيری بحور متناسبه يی بربرندن تفكيك ايلمك طريقنی تفهيم ايله
وزنلرين علم جديد ايله تعليم وعلم سابقلرين تأكيددر ومتأخرين
اهل عروض هر بر دائره نك سطحنه عربی ياخود فارسی بر بيت
مدور يا بر مصراع مكرر نظم وايجاد ايلديلركه برقاچ محلندن ابتدا
انشاد اولنوب هر بريله بر بحره مثال ايراد ايتمش اولملريله
اصول اوزانی ضبطه بر طريق اخر دخی افراد ايلديلر بو فقير كم

بضاعه دخی حسب الاستطاعه هر دائره ده جزالت لفظ و لطافت
معنا اوزره بر مصراع دلارا تثبیت و تقیید ایلیوب بو طریق ایله آثار
اکابره تقلید قلدم که نظر صحیحه آثار سلف اوزره نقد و ترجیح
اولنمزسه ده تأخیر و تجریح دخی روا کورلمز بو مجملک تفسیری و بو
مبهمک تحریری اولدر که بحر هزج و رجز و رملک اجزالری طویل
و بسیط و مدیدک اجزای سباعیه لرندن جلب اولنوب بحر
هزج سکز کره مفاعیلندن و بحر رجز سکز کره مستفعلندن
و بحر رمل سکز کره فاعلاتندن ترکیب قیلندی و بربرلرندن
تفکیک قصد اولندقده مثلا درت کره مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن
دنیلسه هزجدن بر مصراع حاصل اولور اول مفاعیلنده عیلندن
ابتدا قلنوب عیلن مفا عیلن مفا عیلن مفا عیلن مفا دنیلسه
مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن وزننه راجع اولوب
رجز حاصل اولور و اکر اول مفاعیلنده لامدن بدء اولنوب
لن مفاعی لن مفاعی لن مفاعی دنیلسه فاعلاتن فاعلاتن
فاعلاتن فاعلاتن وزننه داخل اولوب بحر رمل حاصل اولور
کذلک درت کره مستفعلندن بحر رجزک بر مصراعی ظاهر اولور
تادن اخذ اولنوب تفعلن مس دیه رک تکرار اولنسه فاعلاتن

وزنی

وزنی اوزره رمل حادث اولور یاخود عیندن بدء اولنوب
علن مس تف دیه رک تکرار قیلنسه مفاعیلن وزنی اوزره
هزج حادث اولور و کذلک درت کره فاعلاتندن بحر رملک
بر مصراعی آشکار اولور علاتن فا دیو تکرار اولنسه مفاعیلن اولوب
بحر هزج پدیدار اولور تن فاعلا دیو تکرار اولنسه مستفعلن اولوب
بحر رجز برقرار اولور و اهل عروضک تفکیک و استخراج دیدکلری
بو معنادر و بحور ثلاثه ده بو رتبه اطناب اولنموب اشارت
اجمالیه اقتصار اولنور ان شاء الله تعالی و ذکر اولنان
بحور ثلثه متناسبه ایچون بر دائره ترتیب و هر برینک اجزاسی
جنس واحددن اولمغله دائره مؤتلفه اسمی ایله تسمیه و تلقیب
اولندی اما کتب عربیه ده دائره مرقومه نک اجزا بحوری ذکر
اولندیغی منوال اوزره بحور سائره دن اجتلاب اولنمغله فتح
لام ایله دائره مجتلبه نامی اکتساب قلندی صورت دائره بودر

ومنسرح ومضارع ومقتضب ومجتث وسریع وجدید وقریب
وخفیف ومشاکل بو طقوز بحرک بنالری جمله سباعیات اجزا
اوزره در لکن بحور سابقه مثللو جنس واحددن اولمیوب اختلاف
اجزا اوزره مرکبدر در بحر منسرح بر بیتی ایکی کره مستفعلن مفعولات
مستفعلن مفعولات در وبحر مضارع ایکی کره مفاعیلن فاعلاتن
مفاعیلن فاعلاتندر وبحر مقتضب ایکی کره مفعولات مستفعلن
مفعولات مستفعلن در وبحر مجتث ایکی کره مستفعلن فاعلاتن
مستفعلن فاعلاتن در وبحور مذکوره ثمانیة الاجزادرکه بر بیتی سکز
اجزادن مرکبدر وبحر منسرحدن ثلثه اخیره تفکیک مراد اولنسه
اول مستفعلن ده عیندن ابتدا اولنوب مضارعک وزنی
پیدا اولور ومفعولات دن اخذ اولنسه مقتضب هویدا اولور
ومفعولات ده عیندن اخذ اولنسه بحر مجتث رونما اولور وثلثه
اخیره دن دخی استخراج خصوصی اصحاب بصائره جزئی تبصر
ایله اظهر واجلا اولور لکن بحور اربعهٔ مرقومه وخمسهٔ باقیه نک
سالم الاجزا اولنلرندن شعر مطبوع دواین عجمده عدیم الوقوع
اولمغله دروان دائره لرنده مزاحفلرندن بر بر ندن استخراجی قابل
اولنلر اختیار ومنسرحدن مطوی ومضارعدن مکفوف ومقتضبدن

مطوی ومجتثدن مخبون دروان دائره لرنده وضع اولنمغله
اختیار قلندی منسرح مطوی مفتعلن فاعلات مفتعلن فاعلات
در ومضارع مکفوف مفاعیل فاعلات مفاعیل فاعلات در
ومقتضب مطوی فاعلات مفتعلن فاعلات مفتعلن در
ومجتث مخبون مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلاتن وبونلری دخی
بر بر ندن تفکیک واستخراج عند الاذکیا بیان وایضاحه غیر
محتاجدر وبحور مذکوره ایچون دخی بر دائره افراز واجزالرنده
اختلاف اولدیغندن دائرهٔ مختلفه اسمی ایله ممتاز قیلدیلر بعض
عروضیان اکثر اجزاسی بحور متقدمه دن جلب اولنمغله دائرهٔ
مجتلبه اسمی ایله سرافراز ایلدیلر وبعضیلری دخی انلردن بر بحرک
اجزاسی بحر اخرک اجزاسیله متشابهه اولدیغندن اسمنه
دائرهٔ مشتبهه اطلاق ایلدیلر مسمی واحد اولدقدنصکره اسمده

بیت

اختلاف نزاع لفظی مقوله سندندر	قدپاره پنجه لر عرعر دیدی پنجه الف
جمله نک مقصودی بر آمار روایت مختلف	صورت دائره بودر

وبحر سریع بر بیتی ایکی کره مستفعلن مستفعلن مفعولات در
وبحر جدید ایکی کره فاعلاتن فاعلاتن مستفعلن در وبحر قریب
ایکی کره مفاعیلن مفاعیلن فاعلاتن در وبحر خفیف فاعلاتن
مستفعلن فاعلاتندر وبحر مشاکل ایکی کره فاعلاتن مفاعیلن
مفاعیلن در وبحور مذکوره سداسیة الاجزادر که بر بیتی التی
اجزادن مرکبدر وبحر سریعدن اربعهٔ اخیره یی تفکیك قصد
اولنه اول مستفعلن ده تادن اخذ اولنوب تفعلن مس
تفعلن مف عولات مس دینلدکده بحر جدید حاصل اولور وعیندن
ابتدا قلنه قریب حاصل اولور وایکنجی مستفعلن ده تادن
اخذ اولنه خفیف حاصل اولور ومفعولات لامدن اخذ
اولنه بحر مشاکل حاصل اولور واستخراجات سائره دخی
اصحاب فهم وفراسته ظاهره در لکن بحر سریع خفیفدن فك
اولنه خفیفده اولان مستفعلنده لامدن اخذ ایدوب لن
فاعلاتن فاعلاتن مستفع دینلدکده مس تفع لن اعتباری
ایله مفروق الوتد اولمق اقتضا ایدر کذلك دائرهٔ سابقه ده
بحر مقتضب مضارعدن فك اولندقده عیلن فاع لاتن مفا
عیلن فاع لاتن مفا دینلوب مضارعده فاع لاتن مفروق الوتد

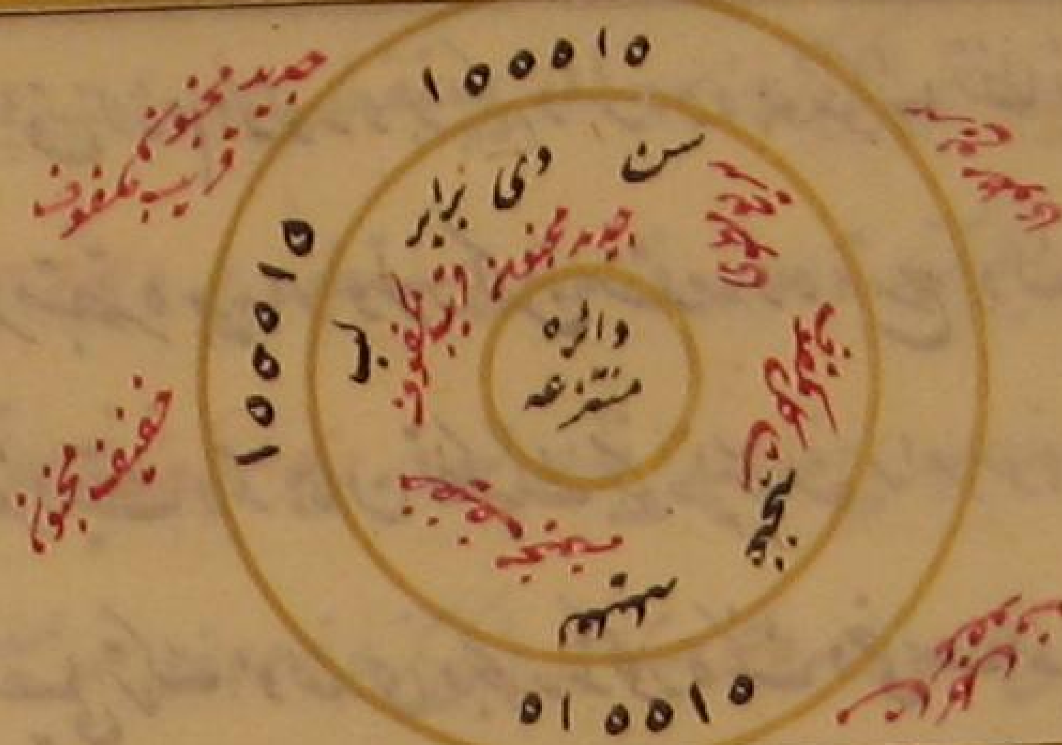
اولمق

اولمق لازم اولور وبو ایکی دائره ده بونلرك نظائرلری واردر
ناظر متبصره بدیدار اولور لکن مقدمه ده شرح اولندیغی اوزره
مفروقیت وتد همان تفکیك بحور ایچون بر امر موهوم اولمغله
تفصیلی ترك اولندی وبحور مذکوره نك دخی سالم الاجزا اولنلرندن
اشعار فارسیه وترکیه ده بر شعر مقبول شنیده دیوان حصول
اولمامغله دائره لرنده مزاحفلری تحریر ونکتهٔ سابقه یه بناءً
سریعدن مطوی وجدیددن مخبون وقریبدن مکفوف وخفیفدن
مخبون ومشاکلدن مکفوف تسطیر قلندی سریع مطوی
مفتعلن مفتعلن فاعلات در جدید مخبون فعلاتن فعلاتن
مفاعلن در قریب مکفوف مفاعیل مفاعیل فاعلات در
خفیف مخبون فعلاتن مفاعلن فعلاتن در مشاکل مکفوف
فاعلات مفاعیل مفاعیل در وتفکیکلری خصوصی اصحاب
اذعان عندنده غنی عن البیاندر وانلر ایچون دخی عروضیان
عجم بر دائره اختراع ایدوب اجزای بحوری بحور اربعهٔ سابقه دن
مأخوذ ومنتزع اولمغله اسمی دائرهٔ منتزعه اولمقده ترك نزاع

ایلدیلر

صورت دائره بودر

ودخی بحر متقارب بر بیتی سکز کرّه فعولن در ودخی بحر متدارک سکز کرّه فاعلن در ثانیسی اولدن استخراج لن فعو دیه رک تکرار واولی ثانیدن علن فا دیه رک تکرار ایله اشکاردر وبو ایکی بحر ایچون اهل عروض بر دائره الحاق ایدوب اجزالری عدد حروف وحساب حرکات وسکناتده متوافق اولملریله دائرهٔ متفقه تسمیه سنده اتفاق ایلدیلر • صورت دائره بودر

باب ثانی تفصیلاً هر بحرک اصل وفروعی ودائره مناسب امثله وشواهد بیاننده در کشاده چشمان دائرهٔ عرفانه پوشیده ونهان اولمیه که دائرهٔ مؤتلفه نک که اوَلکی دائره در بحور ثلثه سندن

بری بحر هزج در اصلی مثمّنة الاجزادر که سکز مفاعیلندن ترکّب ایدر وعلل زحافات حسبیله اندن فروع کثیره تشعّب ایدر بو عبد ضعیف اصلنی وجمیع فروعنی فرو عددن سلامت جهتیله اصله اقرب اولنلری اصله وصل ترتیبی اوزره جمع وتألیف وهر بریچون تمثیل طریقی ایله بر بیت لطیف قالب نظمده سبک وترصیف ایلدم بحور سائره ده دخی بو قیاس اجرا اولندی لکن اصلی مستعمل اولمیانک اصلی ترک اولنوب فروع مستعمله سی ذکر ایله اکتفا اولندی بحر هزج مثمن سالم سکز کرّه مفاعیلندر بیت

کورب گلزارده دامن کشان اول سرو موزونی	مثال بید ولیلی زلفک اولدم بنده مجنونی

تقطیعی کرب گلزا مفاعیلن رده دامن مفاعیلن کشان اول سر مفاعیلن ومَوزونی مفاعیلن مثال بی مفاعیلن دلیلی زل مفاعیلن فکلدم بن مفاعیلن دمجنونی مفاعیلن ابیات آتیه دن ظاهر اولنلرک تقطیعی ذکر ایله تکثیر سواد ایتمیوب انجق قلیل الاستعمال اولان اوزان غریبه نک تقطیعی ایراد مناسب کورلدی مجزوّ مسدس سالم التی کرّه مفاعیلن در • بیت

خطا ایتدم دیدم اول جعد گیسودر	مگر کیم مشک چینی دائره بودر

مشطور مربع سالم درت کرّه مفاعیلن در • بیت

سراپا حسن وآن سين سن — بله براوزكه جانسين سن

مسدس مقصور العروض والضرب بر مصراعى مفاعيلن مفاعيلن

مفاعيل در بيت

تبسمله كلوب اول لاله رخسار

كولوب اچلدى مجلس هابچو گلزار

مسدس محذوف العروض والضرب مصراعى مفاعيلن مفاعيلن فعولن در بيت

در اغوش ايتدى اول سرو روانى — او مهجورك يرينه كلدى جانى

ابيات مزاحفات مثمن مكفوف مقصور العروض والضرب

مفاعيل مفاعيل مفاعيل مفاعيل بيت

اول آهوى كوزلر بله كوزدن اوكور عشاق

او سيم كوشه قولقدن ده ايشيدن بنه مشتاق

مثمن محذوف العروض والضرب

مفاعيل مفاعيل فعولن در بيت

كلوب خط رخ جانانه اسير عشقه — زهى مژده ظهور ايتدى سنبللرى عشقه

مثمن محذوف مقصور مفاعيلن فعولن مفاعيلن مفاعيل در بيت

قتى نازك گوزل ولى غايت جفاكار — بز عشاقه زاره بودكلو جور وآزار

مثمن مكفوف محذوف مفاعيل فعولن مفاعيل فعولن در بيت

سرافراز جهانسن بنم سرو بلندم — شو بالاله هر بر كز نگاه ايله افندم

مثمن اخرب در صدر وابتدا وحشو ثانى مفعول مفاعيلن

مفعول مفاعيلن در بيت — حالا لى بلبك جورى كورمز ايدك لايق

اه اولديغكى كورسم برسن كبى بر عاشق — مثمن اخرب در صدر وابتدا

ومكفوف در حشوها وسالم در عروض وضرب مفاعيل

مفاعيل مفاعيلن در بيت — اى شاهسوارم بزه بر عطف عنان ايله

كل كلبهٔ احزانمزى رشك جنان ايله — مثمن مقبوض در صدر وابتدا

وحشو ثانى ومكفوف در حشو اول ومقصور در عروض وضرب

مفاعلن مفاعيل مفاعلن مفاعيل در بيت

بو شب صباحه وارنجه دل اتدى ورد زار — يانوب يا قلمدن اوكد فتيل شمعه غمخوار

تقطيعى بشب صبا مفاعلن حوارنج مفاعيل دلتدر مفاعلن

دله زار مفاعيل يتب تقل مفاعلن مدن الد مفاعيل قتيل شم

مفاعلن ع غمخوار مفاعيل مثمن اخرب در صدر وابتدا

ومكفوف در حشوها ومقصور در عروض وضرب مفعول مفاعيل

مفاعيل مفاعيل در بيت — فلكده نه كوزل مصرع برجسته موزون

دل دقت معناى ميانه بلى مفتون — مثمن اخرب ومكفوف ومحذوف

مفعول مفاعيل ومفاعيل فعولن در بيت

سن جان جهانسين سكا تنده همه عالم — لايقمى كه جان جسمنه ازار ايده هر دم

مسدس مكفوف مقصور العروض والضرب مفاعيل

مفاعيل مفاعيل در بيت — لبك لعل گهربار شكر ريز

رخکده روصفادار ولآدپر
مسدس مکفوف محذوف
مفاعیل مفاعیل فعولن ببیت
خط رویی زهی مهر کیا در
اکامشک ختن دینه خطادر
مسدس اخرب مکفوف

سالم درعروض وضرب مفعول مفاعیل مفاعیلن دربیت

برخاره قباکیدی بوکون دلبر
اما دلی خارا ایله درهمسر

مسدس اخرب ومکفوف ومقصور مفعول مفاعیل مفاعیل دربیت

دون کیجدی جکلیله حزامان
بردسته جیجک اولمش اوجانان

مسدس اخرب ومکفوف ومحذوف مفعول مفاعیل فعولن دربیت

جاه ذقن یاره دوشر دل
بردسترس اولمزایسه مشکل

مسدس اخرب ومقبوض وسالم درعروض وضرب مفعول

مفاعیلن مفاعیلن دربیت
کلدکجه رقیب بد برابردر
هجرانله وصل ابد برابردر
مسدس اخرب ومقبوض ومقصور
مفعول مفاعلن مفاعیل دربیت
رقت نظریله رویته باق
اقد قولیدر افندی عشاق
مسدس اخرب مقبوض ومحذوف
فعولن مفاعلن فعولن دربیت
بردن بره یارلادی اومهوش
کویا دلی بینه ایجره آتش
مسدس اخرم درصدر وابتدا

واشتر درحشوها وسالم درعروض وضرب مفعولن فاعلن

مفاعیل

مفاعیلن در بیت
سن برکل نازایله زهی خندان
بن بلبل دردایله عجب نالان
تقطیعی سن برکل مفعولن

نازله فاعلن زهی خندان مفاعیلن بن بلبل مفعولن دردله
فاعلن عجب نالان مفاعیلن مسدس اخرم واشتر ومقصور

مفعولن فاعلن مفاعیل دربیت
زلفکدن هرکوکل پریشانه
غمزه‌کدن جمله دیده کریان
مسدس اخرم واشتر ومحذوف
مفعولن فاعلن فعولن دربیت
خط کلدی وصلک دمیدر
شام ایردی راحتک دمیدر
مربع مکفوف ومقصور مفاعیل
مفاعیل در بیت
جهان زلفکه مفتون
اولیلی ایله مجنون
مربع مکفوف ومحذوف
مفاعیل فعولن دربیت
رخک مهر شرفدر
خطک ماهه کلفدر
مربع اخرب سالم درعروض
وضرب مفعول مفاعیلن دربیت
بوزخم دله چاره
صارلمده در یاره
بحر هزجک فروع متفرقه‌سی

بو مقامده رسیدهٔ سرمنزل اختتام اولدی اما بحر مرقومک
نوع دیکر فروع لطیفه‌سی واردرکه حسن نظام وسلاست
انتظام ایله شرف شان ورفعت مکان جهتیله کشجره

طيبة اصلها ثابت وفرعها فى السما تمثيلنه شاندر بو عقدهنك

تحليلى وبو مجملك تفصيلى اولدر ظرفاى شعراى عجم حسن سليقه

وفكرت دقيقه لرين اعمال وبحر هزجدن رباعى وزننى تخريج و

استحصال واول وزنى ايكى اصله مقسوم وبرين شجرهٔ

اخرب وبرين شجرهٔ اخرم اسملريله موسوم وشجرهٔ اولى

مصراعلرك صدر وابتداسنده خرب علتن وثانيه ده خرم

علتن ايجاب وهر برينك اخر ايله اجتماعندن اجتناب ايلديلر

وشجرتينك هر بر وزنن ايكيشر شعبه متشعبه قلديلر شو وجه اوزره كه

اول شجره دن نظم اولنان رباعى واحدك مصاريع اربعهسى

بر برينه موافق يا مخالف اخلال قافيه دن احتراز شرطيله

فروع مخصوصهسنك هر قنغيسندن اولورسه جواز كوسترديلر

بنابرين اجزاسى ميانندهٔ اختلاف موفور اولور سلاست

نظم وانشادى هر كسه مقدور اولميوب قادر اولنلر دخى

جمع خاطر واتعاب مشاعره مجبور اولمغله تقليل مؤنت

وتكثير معونت قصديله ايكى بيتدن زياده نظمنه مساغ

ويرمديلر بو سببدن اسمنه دو بيت ورباعى ديديلر

وترانه دخى ديديلر چونكه وزن رباعى ايكى شجره ويكرمى

درت شعبه دن عبارتدر اهل عروض انلرى تفهيم ايچون

رباعيات عديده تنظيم ايلديلر لكن عبد فقير خصوص معهودى

اكثار ملل وتطويل بلا طائل عد ايتديكمدن طالبينك اذهاننى

تجديد وشوق ونشاطلرين تجديد قصديله هر

شجره يى بر شجرهٔ حقيقيه صورتنده تصوير وشعبهلرين

فروع واغصانى شكلرنده تحرير وافاعيل ايله القاب

زحافاتن اوراق وثمراتى منزللرنده تسطير ايلدم كه

اصحاب طبع سليم حسن ولطافتن تسليم بيوره جقلرى

مقدمات مسلمه دندر

صورت شجرهٔ اخرب سلاسته‌ده اخرم اوزره فایق اولمغله تقدیم اولندی

صورت شجرهٔ اخرم

بحر رجز

فصل وبحور دائره مؤتلفه دن ایکنجی بحر رجز در اصلی مثمنة الاجزادر که سکز کره مستفعلن دن مرکبدر وبوندن دخی زحافات سببی ایله برنیجه فروع منشعبدر بحر رجز مثمن سالم

سکز کره مستفعلن در بیت
اه آیده بر دفعه بزم ویرانه یه پرتو ضیا
ایا نه سمتی روشنا قیلدک بو شب ای مه لقا

تقطیعی ظاهر در مسدس

مجزو والتی کره مستفعلن در بیت
تیر مژه‌ک عشاقه چوق ایشلر کچر
ترتاب ایدرسه قوس ابرودن اکر

مربع مشطور درت کره مستفعلن در
تیرک ایا قاشی کمان
آت سینه مه طوغرو همان

ابیات مزاحف مثمن مطوی سکز کره مفتعلن در بیت
بو قد موزونه موازن اوله مز سرو چمن
سرو چمن یوق جنبش رفتار ایله رخسار سمن

مثمن مطوی مخبون مصراعی مفتعلن مفاعلن مفتعلن مفاعلن در بیت
دونکیجه بولدم اولمهی مست شراب و مست خواب
دولت اویاندی وصلنه اولدم او دمده کامیاب

مثمن مخبون مطوی مصراعی مفاعیل مفتعلن مفاعلن مفتعلن در بیت
عجبکه بو مرغ دل نزارمی صاندی شکار
کمند زلفنده انی کرفته قلدی او نکار

تقطیعی عجبکه بو مفاعلن مرغ دلی مفتعلن نزارمی مفاعلن صندی شکا مفتعلن کمند زل مفاعلن فنده انی مفتعلن کرفته قل مفاعلن دی او نکا مفتعلن مثمن مخبون در حشو ثانی ومطوی در باقی

وزنی مفتعلن مفتعلن مفاعلن مفتعلن در بیت
دوشدی سویدایه سنک خیال خالکله شرر
کوکب بختم نعجب سیاه رنک اتدی کدر

مثمن مطوی مخبون مقطوع در عروض وضرب مفتعلن مفاعلن

مفتعلن مفعولن بیت
دسته زلف سنبلی داغ اوزرین باغ ایدر
نقطه خال دلربا خال دلی داغ ایدر

مثمن مخبون مطوی بشرط آنکه ایکی مصراعک اجزاء متقابله سی میاننده تناسب ملتزم اوله وزنی مفاعلن مفتعلن دن حاصلدر لکن مصراع اولده مفاعلن مقابلنه مصراع ثانیده مفتعلن کلمه جائزدر بیت
کوروركوز مدراو كوزل مردم چشمیدر اول خال
بصردن نورم او مهک رخنده یر توجمال

تقطیعی کوررکوزم مفاعلن در اکزل مفتعلن مردم چش مفتعلن مدرخا مفتعلن بصرده نو مفاعلن رم امهک مفتعلن رخنده یر مفاعلن توی جما مفاعلن مسدس مقطوع در عروض وضرب وسالم در باقی وزنی مستفعلن مستفعلن

مفعولن در بیت
کرشمع ایسه رویک منم پروانه
زنجیر ایسه زلفک منم دیوانه

مسدس مطوی مفتعلن مفتعلن در بیت
لعل وزمرد ایله پیروزه کبی
سبز خط وخال عذار ایله لبی

مسدس مطوی مقطوع

بحر رمل

در عروض وضرب وزنی مفتعلن مفتعلن مفعولن در بیت

مهر رخک ویردی ضیا افاقه | تاب غمک دوشدی دل عشاقه

مسدس مخبون مفاعلن مفاعلن مفاعلن در بیت

کوکل چو طالب اولدی سر خالنه | ایرشمدی او نقطه نک مالنه

مسدس مطوی در صدر وابتد ومخبون در باقی وزنی مفتعلن

مفاعلن مفاعلن در بیت | جانمی قلدی برشر هوای عشق

اتش محض ایمش مکر هوای عشق | مربع مطوی مفتعلن مفتعلن

اولوب بیت | خسته درد فرقتم یعنی محل رافتم

وبحور دائره مؤتلفه دن اوچنجی بحر رمل در بو دخی مثمنة الاجزا

اصلی سالمی سکز کره فاعلاتن دن بیدا وهویدا در بیت

بوسه لکدر لعل شیرینک نهفت ایدم بنی | تا حسینی چیقر طوییه رقیبانک فغانی

مثمن مقصور العروض والضرب بر مصراعی فاعلاتن فاعلاتن

فاعلاتن فاعلات در بیت | جبه کلمز خالکه نسبته عندمده جهان

ذره اولمز نزد رخسارکده مهر اسمان | مثمن محذوف العروض والضرب

وزنی فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن در بیت

بن سکا ویردم بله کوکلمی ویردک سن بکا | منت ایتمه سویله بو رحم وار ایسه جانم فدا

مسدس مجزو سالم فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن در بیت

سوقه کلدی کوردم اول اینیه طلعت | لیک صورت بولمدی بازار وصلت

مربع مشطور سالم بینی درت کره فاعلاتن در بیت

تار زلفک طوتدی راهم | اسمانه چیقدی اهم

مسدس مقصور فاعلاتن فاعلاتن فاعلات در بیت

شربت رنکیندر اول لعل آل | عاشق برتابه دائم ایلر ال

مسدس محذوف فاعلاتن فاعلاتن فاعلن در بیت

راست کوی اول ایلیه نطقک اثر | تیر چو نکم طوغرو در جانه کچر

وبو ایکی وزن که بری مقصور وبری محذوف در شعر واحدده مجتمع اولمق جائز در مثمنده سبقت ایدن مقصور و محذوف دخی بویله در اواخر بحثده بونلره مناسب بعض تفصیل ذکر اولنور ان شا الله تعالی ابیات مزاحف

مثمن سالم الابتدا ومخبون در سائر اجزا وزن بیتی

فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن ● فاعلاتن فعلاتن

فعلاتن فعلاتن در بیت | بنی طوطی کبی سویلتمش اکینه اینیه رویی

عنبرین لفنک اولدوردی ریه کبی بوبی | مثمن سالم در ابتدا ومخبون

ومقصور در عروض وضرب ومخبون در باقی وزن بیتی

فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلات ● فاعلاتن فعلاتن

فعلاتن فعلات در بیت

شمعه سنزاینه تاریکده ایلرمی ظهور ‌ ‌ دل دانایه کلور شوق محبت ایله نور

مثمن سالم در صدر و ابتدا ومخبون ومحذوف در عروض وضرب ومخبون در باقی وزنی

مصراعی فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن در بیت

نقل بزم وقدح میدر ایکی لعل شکر ‌ ‌ جرب دُر زهراب غمن عاشقی هردم بر اکر

فائدهٔ لطیفه مستفیدان فوائد عروض اوزره مکشوف ومعروض اوله که وزن سابق که بریسی عروض وضربی مخبون ومقصور دبریسی مخبون ومحذوف اولنلردر بونلر اکرچه کتب عروضده بربرینه مقابل ایکی وزن مستقل اولمق اوزره کتب وتحریر اولندی لکن برشاعر ایکیسنی برغزلده وقصیدهده بلکه بربیتده جمع ایدوب برمصراعن مخبون مقصور ومصراع اخرین مخبون محذوف قلسه بلکه بعض مصراعلرنده قطع اجزاسیله فعلن یاخود قطع ایله تسبیغ اجزاسیله فعلات قلسه وبونلری بربریله کیفمایشا جمع ایلسه انتظام قافیه‌یه حلل کلمدکجه جائزدر وصدر وابتدالرنک هربری سالم ومخبون اولمق دخی جائزدر اما حشولرک بعضیسی مخبون وبعضیسی سالم اولمق سلاست نظمه مخل اولمغله جائز

دکلدر وذکری اتی مسدس مخبونده دخی حال بومنوال اوزرهدر وبحر هزجک محذوف العروض والضرب ومقصور اولنلری دخی بربرینه شعر واحدده مجتمع اولسه جائزدر دواوین فارسیه وترکیه‌نک معتبراتی تتبع اولنه ذکر ایتدیکم تفصیل معهود ایچون نیجه شواهد مشهود اولور مثمن مشکول در صدر وابتدا وحشو ثانی وسالم در باقی وزنی فعلات فعلاتن فاعلاتن فعلات در بیت

تعجب ایلدی دللرده سهام چشم وغمزه ‌ ‌ او قومه که جانمه دکدی سهام چشم وغمزه

مسدس مخبون ومقصور وزنی فاعلاتن فعلاتن فعلات در بیت

دلده ایلرنه یکاکتسه قرار ‌ ‌ دار فلکک تعجب وسعتی وار

مسدس مخبون ومحذوف وزنی فاعلاتن فعلاتن فعلن در بیت

اشک باران ایله عمر اولدی هبا ‌ ‌ روز چون کوته اولور وقت شتا

مربع مخبون فعلاتن فعلاتن در بیت

دیشلرک ادی کهردر ‌ ‌ لبنک وادی شکردر

فصل دائرهٔ ثانیه‌نک که دائرهٔ مختلفه در بحور اربعه‌سندن اولکی بحر منسرحدر اصل سالمی ایکی کره مستفعلن مفعولات مستفعلن مفعولات در لکن اصل اوزره استعمالی اشعار

بحر منسرح

عجمده پرده پوش فقدان و عدم اولمغله ذکر فروعنه اقدام
اقدام کورلدی منسرح مثمن مطوی در جمیع اجزا و موقوف
در عروض و ضرب وزن مصراعی مفتعلن فاعلات

مفتعلن فاعلات در بیت	قلدی نوش کیف باده دلبری ام وصال
ایسلدی کیفجه شمدی ایرشدی صهبای ال	تقطیعی قلدی یشب مفتعلن

کیف باد فاعلات دلبرا مفتعلن می وصال فاعلات
اشلدکی مفتعلن قمح شمد فاعلات براش صه مفتعلن
بای ال فاعلات مثمن مطوی و مکشوف در عروض و ضرب
وزنی مفتعلن فاعلات مفتعلن فاعلن در بیت

جبههٔ دلبرده طرف پرچمنه قیل نکه	کلدی کونش اوزره صانکه قطعهٔ ابر سیه

بو ایکی وزنک شعر واحدده اجتماعی تتبع اشعار ایدنلره سهل
الاخذ و الاطلاعدر مثمن مخبون مطوی مکسوف وزنی مفاعلن

فاعلن مفاعلن فاعلن در بیت	رقیبه بارک ایدر حصال خوبی اثر
سیاه سنکی کونش سفید ایدرسه اکر	مثمن مقطوع در حشو ثانی

و مطوی در همه باقی و مکسوف در حشو اول و عروض و ضرب
وزنی مفتعلن فاعلن مفتعلن فاعلن در بیت

نوش ایدر اول باده دن بر پاره شوقله	بوسه ویرر دیدهٔ بن زاره عشقله

تقطیعی

تقطیعی نوشدر ال مفتعلن باده دن فاعلن بر پاره مفعولن
شوقله فاعلن بوس ورر مفتعلن دیده دن فاعلن بن زاره
مفعولن عشقله فاعلن مثمن مطوی و مجدوع در عروض و ضرب
وزنی مفتعلن فاعلات مفتعلن فاع در بیت

شم ایدیجک بوی مشک زلفنی اخشام	صانکه نجم اولدی حکم مملکت شام

مطوی منحور وزنی مفتعلن فاعلات مفتعلن فع در بیت

خانهٔ اغیاردن کور زندی جو بر شب	چاهدن اولدی نموده صان مه نخشب

مسدس مطوی مفتعلن فاعلات مفتعلن در بیت

آچدی سرین حیقدی پرچمه بق	بسلر ایمش فنده طوب سیر غمه بق

تقطیعی اچدسرن مفتعلن حیقد طبل فاعلات پرچم بق مفتعلن
بسلر مش مفتعلن فنده طب س فاعلات پر غمه بق مفتعلن
مسدس مطوی و مقطوع العروض و الضرب وزنی مفتعلن

فاعلات مفعولن در بیت	یاره ویروب باده اوزکه کیفیت
کلدی شو بازار عشقه کرمیت	مربع مطوی موقوف وزنی
مفتعلن فاعلات در بیت	وصلن ایدر دل امید
روزه نک انجامی عید	مربع مطوی در اول مصراع

و مخبون و موقوف در آخر وزنی مفتعلن فعولان در بیت

مضارع

نار رخك جهانسوز
سینه یار شبا نروز

دائرهٔ مختلفه نك بحر ثانیسی بحر مضارعدر اصل بیتی درت
كره مفاعیلن فاعلاتن در بونك اصلی نا مشهور او لمغله
ذكری مطوی و مستور قلنوب منحصر بیان فروع اوزره
مقصور قلندی مضارع مثمن مقصور در عروض و ضرب
و مكفوف درباقی وزنی مفاعیل فاعلات مفاعیل فاعلات در بیت

بو شب یارمه جبینه رقیب اتدی ارتباط
عجب نور و ظلمت ایلرمیش بو بیله اختلاط

مكفوف در جزء مفاعیلن محذوف در فاعلاتن لكن مقصور
در ضرب وزنی مفاعیل فاعلن مفاعیل فاعلن مفاعیل فاعلن
مفاعیل فاعلات در بیت

بكا مشربجه سن عجب بزم باده بینا
صراحی قدك قدح لبك بوسه در شراب

تقطیعی بكا مشر مفاعیل
بجه سن فاعلن عجب بزم مفاعیل با ده سن فاعلن صراحی
مفاعیل دك قدح فاعلن لبك بوس مفاعیل در شراب
فاعلات اخرب در مفاعیل و سالم در فاعلاتن وزنی
مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن در بیت

كج ایلیوب كلاهن برحیم كوزندی قندن
تیز الدن اردین الدم سیر اتدم ای بدن

اخرب و سالم و مسبغ در عروض و ضرب وزنی مفعول

فاعلاتن

فاعلاتن مفعول فاعلیان در بیت

بن ابصاندم اما آتش اول لعل جانكاه
بوسن ایلدكجه نار عشقم قیلر فوزان

اخرب در صدر و ابتدا و مقصور در عروض و ضرب و مكفوف
درباقی وزنی مفعول فاعلات مفاعیل فاعلات در بیت

قاشنك هلال جویكه دكل ای مه سعید
با ایده بر ایكی بنجوز الحق اولور بربر

اخرب محذوف و مكفوف وزنی مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن در بیت

زلفك كبی سیاهتر و هم درازتر
اولمغله جانم اول شب هجر انده سوز

و بو ایكی وزنك دخی شعر واحد ده مجموع اولمسی كثیر الوقوعدر
اخرب در مفاعیلن محذوف در عروض و ضرب و سالم
درباقی وزنی مفعول فاعلاتن مفعول فاعلن در بیت

نقل كلام ایدرسك مانند خامه كر
شمشیر تیزه البت اماده ایله سر

تقطیعی نقلی ك مفعول لامدرسك فاعلاتن ماننده مفعول
خام كر فاعلن شمشیر مفعول تیز البت فاعلاتن اماد مفعول
ایل سر فاعلن اخرب و مكفوف و سالم در عروض و ضرب
وزنی مفعول فاعلات مفاعیل فاعلاتن در بیت

مخبر كبی دهانك الجوب در هره فیضبارات
نا قدر كه كرامی میان بند اعتبارات

مسدس مكفوف و مقصور مفاعیل فاعلات مفاعیل در بیت

لب و چشم یار هسته و بادام | رخ البدر بکامی کلفام

تقطیعی لبو چشم مفاعیل یار هست فاعلات و بادآم
مفاعیل رخی ال مفاعیل در بکام فاعلات ی کلفام
مفاعیل مسدس مکفوف و محذوف مفاعیل فاعلات فعولن در بیت

دوشوب خوفه دل اوچاه ذقننه | یکرمی اوسمنه سوی دهندن

اخرب و مکفوف و سالم در عروض و ضرب وزنی مفعول

فاعلات مفاعیلن در بیت
عاشق نه لر گورر باله اذعان ایت | مرآته بق جمالکه امعان ایت
اخرب و مکفوف و محذوف

وزنی مفعول فاعلات فعولن در بیت

بر دل که داغ حسرتی یوقدر | تمغای حسن و شهرتی یوقدر

و دائرۀ مختلفه نک بحر ثالثی بحر مقتضبدر اصل بیتی درت
کره مفعولات مستفعلن در بونک دخی اصل اوزره
استعمالی مهجور اولمغله صدای نشید فروعی مجهور قلندی
مقتضب مثمن مطوی وزن مصراعی فاعلات مفتعلن

مقتضب

فاعلات مفتعلن در بیت
تیر ابه قلمه هدف سینه کی کیم طاشنه یکجه | قدکمانه دوندی کل ای سنکدل ابروسی تیره
مثمن مطوی در جزء مفعولات

و مقطوع در جزء مستفعلن وزنی فاعلات مفعولن

فاعلات مفعولن بیت
سرعت اوزره جوش ایلر ارمیده هر دریا | انتظام جایکدن اولمه غره ای دانا
تقطیعی انتظام فاعلات

جایکدن مفعول غره الم فاعلات ای دانا مفعولن سرعت اوزر
فاعلات جوشیدر مفعولن ارمید فاعلات هر دریا مفعولن

مربع مطوی وزنی فاعلات مفتعلن در بیت

درکناره رخصتی یوق | عرضحاله رغبتی یوق

مربع مطوی و مقطوع وزنی فاعلات مفعولن در بیت

شوخ سرو قامتین | آه یک قیامتین

مربع مخبون و مطوی وزنی مفاعیل مفتعلن در بیت

دوشوب زلفنه هوسم | دخان اولدی هب نفسم

مربع مطوی و سالم در عروض و ضرب وزنی فاعلات

مستفعلن در بیت
اوزکس اوزکه لردن کسل | بغله زلف دلداره دل
و دائرۀ مذکوره نک بحر رابعی

بحر مجتثدر اصل بیتی درت کره مستفعلن فاعلاتن در بونک
دخی اصلی نقد نارواکبی خزانۀ اهمالده متروک و فروع مستعمله سی
قالب ترکیبده سکه ترتیب ایله مسبوک و مسکوک قلندی
بحر مجتث مثمن مخبون وزن مصراعی مفاعلن فعلاتن

مجتث

مفاعلن فعلاتن در بیت	الوبصباحله فنجانه قهوه دسنه اول اثت
اللّه‌کی دل سودا نهادم ایتدی اراثت	مخبون ومقصور درعروض وضرب

وزنی مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلات در بیت

قضیب دودی لبنده کوزلر ایتدی قیاس	که طفل نوهوسم استدی جیقده کراس

مخبون ومحذوف درعروض وضرب وزنی مفاعلن فعلاتن

مفاعلن فعلن در بیت	اکر رطوبت دندانک اینه ایره اثر
نثار ایدر روی چو باران همیشه در وکهر	مخبون ومقطوع العروض والضرب

وزنی مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن در بیت

اونور سیده نیجون بیلمز اغزینک داینی	جوشیر دمبدم امزلب شکرزادین

مخبون ومقطوع مسبّغ درعروض وضرب وزنی مفاعلن

فعلاتن مفاعلن فعلات در بیت	نظردن اولسه نهان روی اشک اولوز ریزان
غدوب ایدیجه کونش اخران اولور رخشان	وسلیس طبعان ارباب سخنه

هویدا وروشن اوله که بحر مجتثدن اوزان اربعهٔ سابقه میاننده
مخالفت یسیره تحقّقی حسبیله ائمه عروضیان اوزان مستقلّهٔ
متغایره در دیو بیان ایلدیلر لکن تفحّص دواوین ایلین اهل
یقین عندنده مستبین درکه اشبو اوزان اربعه قافیه به
خلل کلمامک اوزره بربرله شیر وشکر کبی مخلوط وزر وکوهر

مثلثو

مثلثو مربوط اوله رق غزل واحده ده مجتمعه اولورلر مخبون
ومشعّث درجزء ثانی ازمصراع اول ومقطوع مسبّغ درعروض
ومقصور درضرب وزن بیتی مفاعلن مفعولن مفاعلن
فعلات مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلات در بیت

کورن درمکتبدن اولور اکا مفتون	نه احمق ادم ایمش حواجه کلمز اکا جنون

تقطیعی کورن در مفاعلن مکتبدن مفعولن الر اکا مفاعلن
مفتون فعلات ن احمقا مفاعلن ومیش خا فعلاتن ج کلمز ا
مفاعلن کا جنون فعلات مخبون ومشعّث درجزء ثانی
از دو مصراع ومجحوف درعروض وضرب وزنی مفاعلن

مفعولن مفاعلن فع در بیت	لطافت حسندن عذاری کل کل
شطارت ملدندر دهانی ببل	تقطیعی لطافتی مفاعلن

حسندن مفعولن عذار کل مفاعلن کل فع شطارتی
مفاعلن ملدندر مفعولن دهان بل مفاعلن بل فع مربّع

مخبون مفاعلن فعلاتن در بیت	شمیم خطّی معطّر
نسیم زلفی نه عنبر	مربّع مخبون ومقصور وزنی
مفاعلن فاعلات در بیت	شکنج زلفک کمند
که جان ودل آنده بند	فصل دائره ثالثه که دائرهٔ

بحر سریع

منتزعه در و بو دائره ده سریع و جدید و قریب و خفیف
و مشاکل بحرلری مجتمعه در اوّلکی بحر سریعدر اصل بیتی ایکی
کرّه مستفعلن مستفعلن مفعولات در اصلی مهجور والمغله
بو مقامده انجق فروع مستعمله سی مذکوردر بحر سریع مطوی
در جمیع اجزا و موقوف در عروض و ضرب وزنی مفتعلن

مفتعلن فاعلات در بیت	اولدی نهان خطایله نصف عذار
روز و شبی قلدی برابر بهار	مطوی و مکسوف وزنی مفتعلن
مفتعلن فاعلن در بیت	بلکه بورمجک ایده از ده تن
قلب رقیقمدر اکا پیرهن	بو ایکی وزنک دخی شعر واحده

اجتماع اوزره وجودی اربابنک مشهودیدر مطوی و موقوف
و مقطوع در جزء اوّل و ثانی من المصراع الثانی وزن بیتی
مفتعلن مفتعلن فاعلات مفعولن مفعولن فاعلات در بیت

سینهٔ دلدار ایسه گر سیم خام	اما کیم قلبی سنک رخام

تقطیعی سینهٔ دل مفتعلن دارسگر مفتعلن سیم خام فاعلات
اما کیم مفعولن قلبی سن مفعولن کی رخام فاعلات مطوی
و اصلم در عروض و ضربده وزنی مفتعلن مفتعلن فعلن در بیت

باش لحق پاکک ایق ای دل	کعبهٔ کوینه یوری هر بل

مطوی

٣١

بحر جدید

بحر قریب

مطوی و مکسوف در عروض و ضرب و مخبون در سائر وزنی

مفاعلن مفاعلن فاعلن در بیت	خیال چشم سرمه دار کله هب
شکسته در صدای آهم بو شب	مخبون و مکسوف در عروض

و ضرب و سالم در باقی وزنی مستفعلن مستفعلن

فعلن در بیت	اشکمله رام اولمز او غنچه تر
اصلمنه بار اندن نه ضرر	تقطیعی اشکمل را مستفعلن

ملمز اغن مستفعلن چه تر فعلن اصلمنه مستفعلن بار اندن
مستفعلن ن ضرر فعلن ایکنجیسی بحر جدید در نو ظهور والمغله
جدید و ندرتی حسبیله غریب لقبدر یله تلقیب اولندی اصل
بیتی ایکی کرّه فاعلاتن فاعلاتن مستفعلن در اصلی مهمل
همان بر فرعی مستعملدر جدید مخبون وزنی فعلاتن فعلاتن

مفاعلن در بیت	کلبچک رقصه اورقاص جلوه گر
یوره کم اوینز ایدوب لرزه جان	اوچنجی بحر قریبدر اصل بیتی

ایکی کرّه مفاعیلن مفاعیلن فاعلاتن در فروع مستعمله سی
بونلردر مکفوف و مقصور وزنی مفاعیل مفاعیل فاعلات در بیت

قبا در تن نازنینه بر نیان	اکا نارنکه جامه در همان

اخرب و مکفوف و سالم العروض و الضرب وزنی مفعول

بحر خفیف

مفاعیل فاعلاتن در بیت	برآتشی اطلسه چیقدی الحق
صد جانه او طفلم براقدی قوندق	اخرب ومقصور وزنی مفعول
مفاعیل فاعلات • بیت	دل غمزهٔ شوخکله عشقباز
کنجشکی شکار ایتدی شاهباز	دردنجیسی بحر خفیفدر اصلی

ایکی دفعه فاعلاتن مستفعلن فاعلاتن در فروع مستعمله سی
بونلردر خفیف مسدس مخبون وزنی فعلاتن مفاعلن

فعلاتن در • بیت	نیه کلمز او مولوی بچه کاهی
دوندی و عدندن ایتدی بزمه کلاهی	وزن مرفوعك صدر وابتدا

ایکیسی بردن مخبون یاخود سالم یاخود بری مخبون وبری
سالم اولمق جائزدر مخبون ومقصور در عروض وضرب
وزنی فعلاتن مفاعلن فعلات در • بیت

عرق رویی آلدر چو شراب	میه هر رنك اولور همیشه حباب

مخبون ومحذوف وزنی فاعلاتن مفاعلن فعلن در بیت

عاشقن کچدی یاره حاسه خر	اشك اجرسه جانی اتی کجر

مخبون ومقطوع وزنی فعلاتن مفاعلن فعلن در بیت

صونبوب کیردی یار حمامه	یغلوب قالدی یاسله جامه

مخبون ومقطوع مسبغ وزنی فاعلاتن مفاعلن فعلات در بیت

کردن

کردن یاری اچدی چون سمور	چیقدی مهتاب صان شب دیجور

بو اوزان اربعه دخی شعر واحدده مجتمعه اولوب بحر رمل کبی
صدر وابتدالری کاه سالم وکاه مخبون اولمق اشعار
معتبره ده شایع وذایعدر مولانا جامی وسائر اهل
اهل عروض انلری اوزان مختلفه در دیو بیان بیوردقلری
غالبا همان میانه لرنده اختلاف صوری تصور ایتملرندن
واقع اولمشدر مخبون ومشعث وزنی فاعلاتن مفاعلن

مفعولن در • بیت	فز نطع رخك شها خاکدر
بن کبی صد پیاده پامالکدر	تقطیعی فز نطعی فاعلاتن

رخك شها مفاعلن خاکدر مفعولن بن کبی صد فاعلاتن
پیاده پا مفاعلن مالکدر مفعولن مخبون ومجحوف مسبغ
وزنی فاعلاتن مفاعلن فاع در • بیت

لعل دلبر لطیف کلنار	داغ رشکیله غنچه کلنار

تقطیعی لعل دلبر فاعلاتن لطیف کل مفاعلن نار فاع
داغ رشکی فاعلاتن ل غنچ کل مفاعلن نار فاع وبحر
مذکور جابجا مثمنة الاجزا استعمال اولندیغی منظور ارباب
شعور در حتی رودهکی نام بر شاعر ماهرك اشبو بیت

مطلع غزل فاخردر بيت — كركنده چاره مرا بغم عشق ان صنم
هتو اندز دوو زين دل غمخوار زنك غم — وزني فاعلاتن مفاعلن
فعلاتن مفاعلن بيت — كعبه كويني طوافه يوري سعي قيل دلا
عمره دكرمي يلده بر بوله سن وصلله صفا — بشنجي بحر مشاكلدر بودخي

بحور حادثه دندر واشعار پهلوي اكثر يا بحر مرقوم اوزره منظومدر
اصلي ايكي دفعه فاعلاتن مفاعيلن مفاعيلن در فروع مستعمله سي
بونلردر مشاكل مسدس مكفوف ومقصور العروض والضرب
وزني فاعلات مفاعيل مفاعيل در بيت

جسم زردم ايچنده دل سوزان — شمعه ايچره فتيل اولدي فروزان

مربع مكفوف ومقصور وزني فاعلات مفاعيل در بيت

حسني شمع شب افروز — طبعي نار جها نسوز

مكفوف ومحذوف وزني فاعلات فعولن در بيت

زلفي مشك ختندر — نطقي در عدندر

وبحر مشاكل دخي احيانا مثمن الاجزا اولمق اوزره نظم و
اجرا قلنمشدر وزني فاعلات مفاعيل فاعلات مفاعيل در بيت

سنده در رخ گلگون بنده اه شرربار — سنده اتش سوزان بنده دود سيهكار

فصل دائره ثالثه دائرهٔ متفقه در وانده ايكي بحر مشاركدر

بري بحر متقارب وبري بحر متداركدر بحر متقارب اصلي سكز
كره فعولن در بيت — سمك صيدنه اولدم الكله راهي
اوماهي شكار ايتدي بنده اوماهي — مثمن مقصور درعروض و

ضرب وزني فعولن فعولن فعولن فعول در بيت

اودل آتش جواني نه ممكن شكار — بالقلر قاچر هيچ طوتماز كنار

محذوف درعروض وضرب وزني فعولن فعولن فعولن

فعل در بيت — كيم ايلر اودر يتيمي تلف
اكا جيب اغوشي قيلدم صدف — مسدس سالم التي كره
فعولن در بيت — مي تلخ ايچوب لعل شكر
اجر عاشقه طتلو سويلر — محذوف درعروض وضرب
فعولن فعولن فعل در بيت — كملر ديوب كتديلر
بكا ابروانك يتر — مثمن اثلم درصدر وابتدا

وحشو ثاني وزني فعلن فعولن فعلن فعولن در بيت

كلدي عرق اورخساره آله — بيلدم كيدرمش خورشيده ژاله

تقطيعي كلدي فعلن عرق اول فعولن رخسا فعلن ره آله
فعولن بلدم فعلن كدرمش فعولن خرشي فعلن د ژاله
فعولن وبيت مرقوم بحر رجزك مربع مرفلندن اولوب درت

کره مستفعلاتن دن مرکبدر دیمکدر عبد فقیرک عندنده حقه اقربدر و بو صورتده اجزاء بیت بربریله متفق اولوب انشاد و انشادی سلیس و منسق اولمغه اولور کلدی عرق اول مستفعلاتن رخساراله مستفعلاتن بلدم کیدرمش مستفعلاتن خرشید ژاله مستفعلاتن مثمن اثرم وزنی فعل فعولن فعل فعولن در بیت

بزمه کلورسنک روشن ایدرسین
بزمی کلم سن کلشن ایدرسین

تقطیعی بزم فعل کلرسنک فعولن روش فعل ندرسن فعولن بزم فعل کلم سن فعولن کلش فعل ندرسن فعولن بو بیت دخی بحر رجزک مربع مطوی مرفلندن درت کره مفتعلاتن دن مرکب اعتبار اولنمق اتفاق اجزا و سلاست انشاد و انشاده مدار اولمغله رأی صواب ایدوکی آشکاردر تقطیعی بزم کلرسنک مفتعلاتن روشندرسن مفتعلاتن بزم کلم سن مفتعلاتن کلشندرسن مفتعلاتن اثرم و مقصور در عروض و ضرب وزنی فعل فعولن فعل فعولن در بیت

روز وصالک عاشقه عید
لیل خیالک قدر سعید

تقطیعی روز فعل وصالک فعولن عاش فعل قه عید فعول

لیل فعل خیالک فعولن قدر فعل سعید فعول بو بیت دخی مفتعلاتن مفتعلن وزنی اوزره تصحیح اولنمق شایسته ترجیحدر مقبوض در صدر و ابتدا و حشو ثانی و اثلم در باقی وزنی فعول فعلن فعول فعلن در بیت

درونی جورکله داغ ایدرسین
بنی افندم چراغ ایدرسین

تقطیعی درون فعول جورک فعلن لداغ فعول درسن فعلن بنی ا فعول فندم فعلن چراغ فعول درسن فعلن بو بیت دخی مربع بحر کامل مرفل یاخود مربع رجز مخبون مرفلدن علی کلا التقدیرین مفاعلاتن مفاعلاتن دیو تقطیع قلنمق نزد کاملده افضل و اکملدر تقطیعی درون جورک مفاعلاتن لداغدرسن مفاعلاتن بنی افندم مفاعلاتن چراغدرسن مفاعلاتن و سابق الذکر رودکی نام شاعر ماهر بو وزن مقبوض اثلم اوزره بر غزل مسمط اختراع ایلمشدر که ایکی بیتی بو محلده ایداع و ابداع قلندی رباعی

کل بهاری بت تتاری بنیذ داری چه نثاری
بنیذ روشن چو ابر بهمن بطرف کلشن چرا نباری

و بو ایکی بیت دخی کلک فقیردن نکاشته اوراق تصویر قلندی رباعی

مثال هاله صف دلکدی لاله طورتی پیاله اوزونهاله
صفایه دائر نه وارسه حاضر که منتظردر اوروی الم

و متأخریندن بعض فحول شعرا بو مقبوض اثلمدن بر مصراعی سکز

و بر بیتی اون ایکی اجزا اوزره غزللر نظم و انشا بیورمشلردر و بو بیت

زهی چشمت بخون مردم کج تیر و کشیده خنجر
رخ چو ماهت صباح و زلف خط سیاهت شب عنبر

مولانا خواجه عصمة الله بخارینک اثر خامهٔ معجز نگاریدر و

سیاق و سباق اوزره شو بیت
شراب لعلک بو عصر ایچنده جهانی مست

ایتدی عقلن آلدی
مثال جرعه دوکلدی خاکه

چو دختر رز اینقده قالدی
مؤلف مستمندک نمونهٔ خامه

نقوش سندیدر لکن اشکال سابق جمله سنه وارددر علی الخصوص بیتی اون ایکی اجزادن مرکب دیدکلری محض خطادر و واقع اولان اشعار مثمن کامل مرفل یاخود مثمن رجز مخبون مرفلدن اولدیغی بی ریب و مرادر زیرا بحر متقارب عربیه ده اجزاء ثمانیه یی تجاوز ایتمشدر و شعراء عجم بعض زحافات و علله ده عربه مخالفت ایدیلر ایسه دخی عدد اجزاء تا بو مرتبه تفرد و تمایز ایتمشلردر و مهما امکن عربیه یه تطبیق متصور ایکن خلاف کلّی اوزره حمل خلاف کلّی ایدوکی مقرردر و فروع مذکوره یی مولانا جامی و وحید تبریزی و غیریلری بحر متقاربدن تعداد ایلدکلرینه بناء عبد فقیر دخی بو محلده ایراد قیلدم لکن حق ظاهر و نظرلری قاصردر و بو اشعار بحر متقاربدن در

دیو فحول شعرادن نقل بو قدر صواب اولان رجزک یاخود کاملک فروعنی ازدیاد و اشعار معهوده یی انلردن تعداد ایلمکدر والسلام **متقارب** مثمن محذوف در عروض و ضرب و حشو اوّل وزنی **فعولن فعل فعولن فعل** در **بیت**

بر ال صالسه کل دیو جان کیدر
اترطو ترا مرینه بغلو سر

تقطیعی بر ال صل فعولن سکل فعل دیو جا فعولن کدر فعل اترطو فعولن ترم فعل رنه یغ فعولن لسر فعل دائرهٔ متفقه نک بحر ثانیسی بحر متدارکدر و بو بحره شقیق و غریب و مخترع و متسق و منتظم و خبب و رکض الخیل و قطر المیزاب و صوت الناقوس اسملریله دخی تسمیه اولنور اصل بیتی سکز کره **فاعلن** در **بیت**

تازه لکنده بر طفل نورسته سو
کیم مشار بنان اوله چون ماه نو

مثمن مخبون وزنی سکز کره **فعلن** در **بیت**

باله گلسون او ساده رخم چمنه
که نه در سمن او گرده تا سمنه

مثمن مقطوع وزنی سکز کره **فَعْلُنْ** در **بیت**

شوقک قلبم پر شور ایلر
چون مه بحری پر نور ایلر

مخبون مثمن مقطوع در عروض و ضرب و حشو اوّل وزنی **فاعلن فعل فاعلن فعل** در **بیت**

برقلیج قننن کسمزای پسر || غمزه‌لر نیچون قلبی چاك ایدر

تقطیعی برقلیج فاعلن قننن فعل کسمزی فاعلن پسر فعل
غمزلر فاعلن نیچن فعل قلبیجا فاعلن کیدر فعل مسدس مخبون

وزنی التی کره فعلن در بیت || نقد ذوق ایله کنهم
کرم ایت ینه یادشهم || مثمن مقطوع وزنی التی
کره فعلن در بیت || مقصد انجق وصلت
بودر اخر صحبت || فصل مقتفیان اثار بصر

وبصیرته اشکار ومرتدفان اسرار رؤیت ورؤیته بدیدار
اوله که امتیاز اشعار وزن ایله قافیه‌یه منوط اولوب مباحث
وزندن مقدار کافی بو رساله مختصره‌ده مشروح ومبسوط
قلندی اما علم القافیه دخی اون ایکی علوم عربیه‌دن بر فن
جلیل اولمغله استیفای مسائلی تألیف مخصوصه مربوطدر
لکن ورزش اشعار قلنلر ایچون فهم وادراکی اهم والزم اولان
بعض قواعدین اعلام ملتزم کورلدی معلوم اوله که معانی
قافیه‌ده اختلافات کثیره پیدا درجمله‌دن فهمه اقرب اولان
بو معنادر القافیه ما تشابه به اواخر الابیات مع اختلاف الکلمات
یعنی قافیه اول نسنه‌در که انکله ابیاتك اخرلری بری برینه

مشابه اولور بشرط انکه اول نسنه‌نك کلمه‌لری بر برینه مغایر

اوله مثالی • قطعه || ظهور خطله کلوب استوایه مهر جمال
زوالی عاشقنك تماشیتی بولدی کمال || غزاله فلك اول رتبه خاکی مشرب ایکین
نیچون فتاده‌یه قلمز نگاه اول وحشی غزال || بیتین مذکورینك قافیه‌لری

جمال وکمال وغزال کلمه‌لرنده در وانلر کلمات مختلفه‌لردر که
اواخر ابیات انلر ایله متشابهه اولمشلردر اگر قافیه واحده
بعینها تکرار واعاده قلنورسه اکا ایطاء تسمیه ایدرلر عیوب
قافیه‌دندر جائز اولمز مگر اون واون بش بیت تخلل
ایدوب قافیه اولی نسیان مرتبه‌سنه وارمش اوله لکن
اواخر ابیاتده لفظ واحدك تکراری ملتزم اولورسه اول لفظه
ردیف تسمیه اولنور قافیه مقامنده قائم اوله مزینه هر بیتده
لفظ مکررك ماقبلنده بر برینه مغایر قافیه واجبدر مثالی قطعه

صون بکا ساقی رحیق ارغوانی جام عشق || هر سکمغز آتمز رطل کران جام عشق
ابخضره عمری لدجه اوزانمز دستنی || بویله درهب مشرب دردکشان جام عشق

قطعه مرقومه‌ده جام عشق لفظلری ردیف وقافیه ماقبلنده
ارغوان وکران وکشان کلمه‌لرنده‌در واگر بیت مسمط
اولورسه انده درت قافیه تحقق ایدر اوچی اول بیته مخصوص

اولوب اخر بيتده اولان قافيه سائر ابياتك اواخرينه موافق

اولملق لازمدر مثالی قطعه

اسدی نسيم خوش شميم

هر سوده صد فيض عميم

دمساز در بلبلری

دنيايه رشك ايلر نعيم

كلدی وله بوی نشاط

يايلدی دهره انبساط

اچلدی باغك كللری

سير اتيه بو سنبلری

ابياتك قافيه لری شميم وعميم

ونعيم كلمه لرنده در مصراعلر اثناسنده اولان مجرد صنعت تسميط ايچوندر ومطلع بيتنده مصراع اولك نصف اولی مصراع ثانينك نصف اولنه مناسب اولملق لازمدر اصل قافيه ابيات اوزره اولسه مسمطك لطافتی اولمزدقوافی ابياتده البته برحرف تكرر ايدوب قافيه انك اوزرينه بنا وشعر اكا نسبت اولنور قصيدهٔ لاميه وميميه ورائيه دينور اول حرفه حرف روی دريرحرف الروی ما يبنی عليه القافيه وينسب اليه الشعر قوللرينك معناسی بودر وبز دخی بومقامده كليا قافيه يی فوت ايتميوب برنبذهٔ يسيره بيان ايلدك بعد ازين خاتمة الكتاب سمتنه عطف عنان ايده لم خاتمه تركيب بند مفردات فصل وهنر ميانده مثال مثل سائر

مشهور ومقرردركه كلام موزون برنيجه انواعه مقسومدر مفرد يالكز بربيته اطلاق اولنور هر مصراعنده قافيه وار ايسه اكا مطلع ومصرع دنيلور رباعی يالكز ايكی بيته دنيلوركه بحر هزجده سبقت ايدن وزن مخصوص اوزره اوله اكا دوبيت وترانه دخی ديرلر قطعه ايكی بيتدن يكرمی بيه وارنجه ابياته دنيلور ايكی بيت اولديغی يرده رباعی ايله فرقی اولدركه رباعی وزن مخصوصی اوزره اولوب بيت اولنك هر مصراعی مقفی اولور اما قطعه اوزان سائره دن اولوب بيت اولك هر مصراعنده قافيه التزام اولنمز قصيده عدد ابياتی يكرميدن متجاوز اولان شعردر بيت اولنك هر مصراعنده قافيه لازمدر ترك اولنورسه مصمت ديرلر عيوبدندر جائز دكلدر اولنده تشبيب وتغزل ايدرسه تغزلدن مدحه ياخود هجوه انتقال ايلديكی محلده فارسيده كريزگاه ديرلر وعربيده اكر حسن مناسبت اوزره انتقال ايلديسه تخلص دينور واكر بلا مناسبت انتقال ايلديسه اقتضاب دينور وقصيده ايچنده غايت لطيف ومعنی اولان بيته عربيده بيت القصيد وفارسيده شاه بيت

تعبیر ایدرلر غزل اول شعردر که انده عشق و مشق و گل و مل
و نی و می ذکر اولنه اقل ابیاتی بشدر نقدر زیاده اولسه جائزدر
بیت اولنک هر مصراعی مقفی اوله کلمشدر مطلعی ایکی اولورسه
دو مطلع دیرلر ترجیع بند اولدر که برقاچ مصراع یاخود برقاچ
بیت سبقت ایدنجه عینی ایله بر مصراع یاخود بر بیت اعاده
اولنه اگر اعاده اولنمیوب هر بندنده بر مصراع مخصوص یاخود
بر بیت مخصوص اولنورسه اکا ترکیب بند دینلور و ترجیع بند
ایله ترکیب بندک هر قطعه سی البته اوج مصراعدن زائد اولور
درت اولورسه مربع اگر بش ایسه مخمس التی ایسه مسدس
دینلور و هلم جرا تشطیر بر بیتک شطر اولنک یعنی مصراع اولنک
اخرینه بر مصراع و شطر ثانیسنک اولنه بر مصراع دخی ضم
ایدوب درت مصراعه ابلاغ ایلمکدر و تخمیس بر بیتک اولنه
اوچ مصراع دخی ضم ایله بش مصراعه ابلاغ ایلمکدر و تسدیس
و تسبیع و غیریلری قیاس ایله ظاهر اولور سرقه غیرک لطائف
اشعارینی بنم دیو نفسنه نسبت ایتمکدر لفظنی تغییر ایتسه
ایتمسه ده مذمومدر اما غیرک اولدیغنی افاده ایدرک اخذ
ایدرسه اکا تضمین دینلور جائزدر و اگر اخرک ایدوکی غایت

مشهور ایسه

مشهور ایسه افاده حاجت یوقدر تضمین عد اولنور مقبولدر
مستزاد اول شعردر که هر مصراعنک اخرنده افاعیلندن
جزء اولی ایله جزء اخرینک وزننده بعض کلمات ازدیاد قلنه
غالب استعمالی بحر هزج اخرب مکفوف محذوف یعنی مفعول
مفاعیل فعولن وزننده و زائدنک قافیه سی اصل بیتک
قافیه سیله متحد اولمیوب زائدانی نظم اخر کبی قافیه دیگر

اوزره بنا قلنور مثالی قطعه

کبر ایلمه جانا
ال بغلیه لرنا
رفعت هوسیله
روشندر او معنا

سجاده صفت خاکنشین اول یوری هردم
سر داده فرمان اوله صف صف سکا عالم
قندیل کبی طالب اولان اوج صعوده
باش قالدیروب انشلو رانی کورز ادم

مثنوی اول نظمدر که مجموعنده
قافیه واحده ملتزم اولمیوب بلکه هر بیتی قافیه مخصوصه اوزره
بنا قلنوب مصراع اولنده دخی اول قافیه التزام اولنه
مثنوی شریف مولانا و شهنامه فردوسی کبی ابیاتنده
عدد معین شرط دکلدر و بحر معینه اختصاصی یوقدر بلکه
جمیع بحورده جریانی جائزدر مثالی مثنوی

حمد لله رساله بولدی ختام
بحث نظمه و یردی حسن نظام

گرچه حجمی صغیر در انگ … قدری اما کبیر در انگ
حبه مقداری قطعهٔ الماس … اوله مرزمی عدیل یا رنجاس
نه که وار در عروضدن مقصود … جمله سی بو کتابده موجود
اکا مخصوص اولان فوائد حوق … آره مه غیری برده جمله سی یوق
منتظم در چو سبحهٔ لؤلؤ … حسن ترتیب ایله مرتب بو
سیماانده زیور عنوان … نام نامی خسرو دوران
در یکتای بحر فضل و کمال … جوهر خاص کان جود و نوال
پادشاه ظریف دانا دل … هم کریم و شجیع هم عادل
شاهبیت مناظم شوکت … حضرت شه سلیم جم عظمت
شاهباز فضای جنگ و وغا … شیر بیشهٔ در جهاد و غزا
جلسه خورشیده خنجر لماع … ریزه ریزه قیلر چو نار شعاع
شعروانشا به اله خامهٔ تر … مزج اولور بربرینه شیر و شکر
کارفرمای حکم سیف و سلاح … رغبت افزای قدر علم و صلاح
ایده الله قلبنی مسرور … قیله دائم مؤید و منصور
نام پاکی بو نسخه ده مذکور … حرز جان ایسون انی اهل دهور
اول سببدن در نظیم اولدی … ادیله تحفهٔ سلیم اولدی
غیری نایلفرده یوق بو شرف … گوهرندن بولور رواج صدف

ایله

۳۹

ایله یارب قبولنه مظهر … انتفاع ایده اندن اهل هنر
جونکه با فیض لطف رب مجیب … قلدی تکمیل و جمع پاکی منیب
طبعنه اولدی زیب بخش عروض … دیدی تاریخنی اصول عروض

الحمد لله على التمام وعلى رسوله افضل السلام
وعلى آله واصحابه اجمعين

سنه ۱۲۰۲

